

פרשת במדבר

(ב) למשפחתם קודם תרומת המשכן נמנו כ"י ככללות כלי התחלק
 לשבטים ולמשפחות ולבתי אבות, וכאן בא הלווי לדרוש מספר כל שבט וכל משפחה
 וכל בית אב; ואם תאמר: מן התימה שנפלו שני המספרים שוים וכפעת הזאת לא
 נמנו הלויים שהם כ"ב אלף, וכי כל כך רבו ישראל כו' חדשים! תשובתך שאולי גם
 בפעם הראשונה לא נמנו הלויים שכבר הוקדשו לעבודת המשכן, ועל כן לא נמנו
 כופר נפשם תרומה לעשות ממנה אדנין, ונגד דעת המשתדל הסובר שזווי מלאכת
 המשכן קודם מעשה העגל, ואני לא כן דעתי כמו שכתבתי כבר בפר' יתרו וכי משא,
 ואם נכתבו פר' תרומה ותלויה קודם פר' תשא, אין מוקדם ומאוחר בתורה; או
 אפילו כדבריו, ובפעם הראשונה לא נמנו הבכורות, א"כ חסרו מכ"י רע"ג כמספר
 הבכורות העודפים, הלא מלאנו בפר' תשא שנפלו מן העם כשלת אלפי איש ואולי
 וינף ה' את העם (שם) כערב רב היתה המגפה רובה ככולה כדברי חז"ל, שהם
 פתחו כ"י לעבוד העגל דמות יראתם במזרים שור Apis; וא"כ כ"י פרו ורבו גם כו'
 חדשים אלה, לפי שלרבים מבחוריהם שלמה שנת העשרים, וקרה מקרה שעם כל
 מתיהם נפל מספרם בפעם שניה שזה לראשונה; ולענין נתינת כופר כ"ל שהיתה
 דעת משה לספור את העם אחר מעשה העגל לדעת מספרם בבירור, כי אחר יליאתם
 ממזרים נודע שהם בשש מאות אלף רגלי, אבל לא נודע מספרם בהחלט; וה' אמר
 לו, עתה שאתה רוצה למנות כ"י הנותרים אחר המגפה על דבר העגל, קח מהם כופר
 לכפרת עונם ועשה בו אדני המשכן שהם יסודתו, וכוה הודיע להם שלולי חטאו לא
 היו צריכים למשכן ולכל האזהרות הנמשכות אליו כי כולם קדושים הם ובכל מקום
 שהיו מקריבים לי קרבנות הייתי מקבל מהם, עכשו שאני רואה שהם נוטים אחר ע"ז
 איני מוכרח בהם עוד שלא יסורו מחקותי בעבודתם, ולריכים הם להביא קרבנותיהם
 לפני כבית קדשי, והוצרכתי לבחור בשבט ובמשפחה מקודשת לי לכהנים ולמשרתים.

במדבר

אותם שלא נתפתו אחרי אחיהם במעשה העגל; אבל לא מלאנו שבה הלווי לדורות
 שבכל פעם שימנע יקח מהם כופר לבתתי ישלוט בהם ננף, ולא כאן ולא בפר' פינחס
 הוזכר שלקח מהם כופר; ולומר שאין לא הוצרכו לפי שכתב משה שמותם ואח"כ
 מנה השמות ולא הנופים, כ"ל כחוכה והיטלולא כלפי שמיא, כדרך שמוכים בפסוק
 ויתן לך לראות אם יש מנין בבהכ"כ, הלא הדבר שזה אם תאמר אחד שנים או תיבות
 במספר; ומה נאמר בפר' פינחס שלא לזה למנותם במספר שמות? ונס בימי דוד
 מספר את העם לא הוכיחו יואב על שמנאם בלי קחת מהם כופר, אבל על המנין
 עצמו שכן כתוב ויוסף ה' אלהיך אל העם כהם וכהם (ט"ז כ"ג ג'), ומנין העם היה
 לדעת כמה הם שולפי חרב בישראל (שם פסוק ט') לדעת מספר חילותיו ולחשוב
 מחשבות בלבו נגד איוו ממלכה יוכל להלחם, וכוה חטא חטא גדול: — (ג) יוצא
 צבא גם בלאתם ממזרים ילאו מחולקים ללכאות, כי כן כתוב על ללאתם (שמות
 ו' כ"ו, וי"ב כ"א), אבל לא כפי השבטים נתחלקו, רק איש כרלנו נתחבר אל הצבא
 שחבר; ולבא הוא ל' סדר וקלבה, וכן נקראו מעשי שמים וארץ לבא (וכל לבאם,
 יבראשית ב' א') כי כולם נסדרו בתנועותם ובתכליתם בחכמה עליונה; וכן הלא
 לבא לאנוש עלי ארץ (איוב ו' א') ר"ל יש ען השמים סדר וקלבה לחייו ומעשיו
 וקורותיו, וכן ללבה לבא (פרשת נשא), הנשים הטובות (שמות ב' כ"ב) רונה
 לומר עשות מלאכה לזמן קצוב; עוד יש לומר שנפעם ראשונה (פרשת תשא)
 מנה כל כ"י אפילו חלשים ובעלי מומים שבהם, וכולם נתנו כופר נפשם לכפר
 על עון העגל, וכאן ובפר' פינחס שהיו קרובים ליכנס לארץ בא הלווי למנות רק
 הראויים לבוא במלחמה (כל יוצא לבא), וכן כשמה יואב את ישראל בימי דוד לא
 מנה כ"א היוצאים ללבה, שכן כתוב שהיו כולם שולפי חרב (ט"ז כ"ד ט'): —
 (ח) אריצור - ככל שמות אלה לא מלאנו שום אחד שמסוים או מתחיל בוי"ה רק
 בשם אל או שדי, ראייה ברורה ששם הוי"ה ב"ה לא נודע במזרים (עמ"ש על פסוק
 ושמי ה' לא נודעתי להם בפר' וארף): — (כ) תולדותם למשפחותם - כל
 שבט ושבט התילד-כלו' בירר תולדותיו למשפחות, והמשפחות התילדו לבתי אבות,
 ובתי האבות לנלגלותם כלו' לגברים (ועמ"ש פר' וארף על יחס ב"י): —
 (כה) וחמשים - בשבט גד לבדו מלאנו מספר פחות ממאה, לפי שב"י היו ככללים
 יחד אחר שופטיהם שרי האלפים ושרי החמשים, ולא חש להזכיר העשרות בעבור

פחיתות מנינס, וכללם בחמשיהם : — (פר) איש אחר לבית אבותיו חיו .
 עוד היום בארץ ערב בישמעאלים הנעים ונדים בלי מקום קבוע לדירתם, ראש בית
 האב, הוא הזקן שמתנו כולדו האחרים בניס ובני בניס, הוא כשופט ושר ויש לו סדרה
 על כל יולאי חלציו וחיייהם כידו, וכן מלאנו ביהודה שדן את תמה כלתו לישרף, לא
 מפני היותו שר ושופט בארץ כי לא סופר לנו מזה דבר, רק מפני שהוא היה ראש
 וגדול הבית, והמורה הסירה המשפט מהאבות ונתנתהו לשופטים, וכי יהיה לאיש בן
 סודר ומורה יביאהו אל זקני עירו ואל שער מקומו ; ואלוהו בן שדיאור וחבריו לא
 היו מתחלה כ"א ראשים לבתי אבותם, והיו זקנים וכאים כימים להם חכמה ותבונה,
 ובמאמר הא היו לראשים לכל השבט : — (מש) ואת ראשם לא תשא . אם נשל
 על איש וכקראתו בשמו, ישא ראשו כאומר הנני, ע"כ באה מליכת נשא את ראש
 להוראת מנין יפקידה : — (נב) איש על מחנהו ואיש על דגלו . טיין
 במשתדל ; והואלתי להוסיף עליו שבמחנה יתאספו כלילה או בחנוכה, ולדגל ביום
 או בנסעם, והמחנה הוא מקום האהלים או הסוכות ללון בהם, והדגל הוא זכא או
 חברה מסודרת כדברי שד"ל :

ג

(א) ואלה תולדות אהרן ומשה . ולא הזכיר כ"א תולדות אהרן,
 ונתחכטו בזה המפרשים ואין קולם נכנס באוני, ואין לורך להראות כי לריק יגעו,
 והקושיא נשארה במקומה : — (ט) נתונים נתונים . שד"ל בביאורו קר דבריו,
 אבל במשתדל האריך, ופירש נתונים הראשון שם דבר והשני בינוכי פעול, וסומך
 דבריו באמרו שאם היה הדבור עם הלויים עלמם אולי היה נכון שיכפול התיבה לחיזוק
 נתונים נתונים אחם לאהרן, כדי שיסתעבדו אליו ומוזא שפתיו לא ישנו, אבל
 עכשו שהדבור עם משה לא יוכן כלל למה יאמר לו כל חיזוק נתונים נתונים המה
 לו ? עד כאן דבריו ; ויתחילה מכבוד זכרונו, מה תימה יש כדבר ? והלא כל דברי ה'
 למשה היו אמורים לישראל אם לא מלה במלה (אעפ"י שגם זה יתכן ע"י רוח הקדש)
 לכל הפחות קרוב קרוב כל מה שאפשר לדברי ה', א"כ נכפלה לו התיבה כדי שוכפלה
 גם הוא ללוים, וממנה ילמדו שרלון ה' הוא שיסתעבדו לאהרן ומוזא שפתיו לא ישנו ;
 ועוד יש לומר שכפל התיבה היא להודאת כל כמו איש איש, נתונים לו כולם מכל

וכל : — (כו) ואת מיתריו לכר עבורתו . מיתרי המסכן והאהל וקלעי החלר
 והמסך היו משא בני גרסון, ומיתרי עמודי החלר משא בני מררי (ל"ז), וכנוי לכל
 עבודתו חוזר לכל הזכרים למעלה גם כי הוא לי יחיד, או מוסב לנרטיני (כ"ד) כלו'
 עבודת בית אב של בני גרסון, וכן כל עבודתו שכפסוק ל"א ול"ז חוזר ג"כ אל
 הכלים הזכרים כפסוק, או אל הקהתי והמררי שהם שמות לבתי האבות : —
 (לב) פקודת . שם מופשט Astratto במקום שם תאר פקיד : — (מה) ואת
 בהמת הלויים וגו' . ענד שקנה נכסים נכסיו לבעליו ; וזה למנות הכבוריה
 לקחת כופר העודפים בהם על הלויים לפי שאבד בזה רע"ג משרתים, אבל נכסיהם
 לא לזה למנות ולהעריך, ולקח בהמת הלויים במקום בהמת הכבורים כלי מנין וערך ;
 וכונתו להעיר כי הכהנים יהלויים וכל אשר להם קודש לה', וכן היו הכבורים קודם
 מעשה העגל ; והכמסך מזה שהנותן חרומה לכהן ומעשר ללוי כאלו נותנו לה' :

ד

(י) סוּם . משרש מוט, כי המשא בהיותו חלוי ונשא על המוט יגוד ויתמוטט
 הנה והנה : — (כ) כבלע . דברי שד"ל (מחילה מכבודו) אינם נכנסים באוני,
 אמת הוא מה שכתב שהיה ראוי בבעל כב"ת ל' הווה ולא בבעל ככ"ף ל' עבר
 כידוע, אבל מלאנו כמה קרין וכתיבין כב"ת וכו"ף, והיה ראוי לתת גם לזה מקום
 כינייהם, וגם כפסוק בהוציאך את העם ממלרים (פר' שמות) היה ראוי לכתוב
 כהוציאך, והמקרא אומר דרשני, והמכארים דרשוהו, אבל האדם יראה לעינים שלפי
 הפשט כונתו לכתוב כהוציאך ; ואם לא מלאנו בשום מקום שרש כלע בפעל שמהיה
 הוראתו כסוי, זה אינו דבר המובה, כי סוף סוף עיקר הודאת כלע היא הכניס או
 הסתיר בריע הוא הגרון (ושמת סכין כלעד, משלי כ"ג ב'), והואל נ"כ לנתינת
 הבתים (כלע ה' לא חמל איכה כ' ב') הכאה כל' חכמים כל' סתירה (הכונה והסותר ;
 משנה שכת פ"ז מ"ב), ומה שצנתיז אינו עוד בקיומו וכתו אסתר מעינינו, א"כ נוכל
 לפרשו כדברי הקדמונים פשט פשוט, ולא יבאו לראות נשעה שהכהנים מכסים
 את הקדש :

פרישת נשא

ד

(כב) נשא - ל' זווי כמו זכור את היום הזה (פר' בה), שמור את יום השבת (פר' ואתחנן). הלוך וקראת (ירמיה ב' א'), אבל באלה הוא מלא ו'ו, וכאן הוא חסר, וכן פרשתי גם עמד פתח האהל (שופטים ד' כ') ל' זווי והראוי עמד (שא"כ היל"ל עמדי) וגם שם הוא חסר ו'ו: - (כז) וכל אשר יעשה: כל הדרך לחלק המשכן המוטל עליהם: - (מז) עבודת עבודה: מבודה להקים ולהוריד ולסדר הכל על מכונו: - (מט) פקד אותם: הפוקד, הלעזר נשיא נשיאיהם מנה אותם בזווי ה' למטה; ופקדיו ר"ל גם מנינם מכן חדש ולא מכן עשרים היה בזווי ה' למטה:

ה

(כ) וישלחו מן המחנה וגו': לדורות לא נלטו לשלוח מחוץ לעיר כ"א המזרעים, אבל כמדבר שהיה תכופים זה לזה, היתה שם סכנה יתרה מתחלואים רעים, ושלחו גם הזבים וטמאי ממים, ופרשה זו באמרה כודאי אחר פר' פסח שני (כהעלותך), שא"כ איך קרבו הטמאים לנפש אדם לפני משה? - (ו) חטאת האדם: חטאות נגד כ"א, הנורמות בהכרח גם מעל בה; וזו הוראת למ"ד רמב"ם. וכן לאשמה בה (סוף פר' ויקרא), להחלו (פר' אמר) וזולתם; א"כ ראשית החטאת היא נגד כ"א, אבל חטא ג"כ נגד ה' לפי שעשה עין של מעלה כאלו אינו רואה, וא"כ אם נות האיש ואין לו גואל, חייב להשיב האשם לה' שהוא שני לכ"א הנעשק, ובמקום האל ישיב האשם לשלוחו שהיה הכהן (ועמ"ש בפר' בהר על פסוק אחד מאחיו יגאלנו: - (י) ואיש את קדשיו לו יהיו: ביהודר לתיבת לו יהיה שקודם לכן, ור"ל כל איש קדשיו הם כרשותו לתתם לכל כהן שירצה, א"כ הכהן המקבל אין מי יכריחם לחלקם עם יתר הכהנים: - (יג) ונסחרה: חטאה כמסתרים: ועד אין בה פירוט לונסחרה, ונאה תיבת עד ל' יחיד, כי עדות עד אחד לא מעלה ולא מורידה לענין עונשים אבל כדאי הוא להוליד קנאה בלב בעלה, ולפרט כדברי המבאר לנתה"ש שאם עד אחד מעיד עליה שונמה לא תשמה

ואסורה לבעלה בהחלט לא נ"ל, ולא מלאנו דוגמת זה כשום מקום במשפט כ"י סיון פי עד אחד יקום דבר, וכודאי שהבעל היה לריך להניד לכהן איך נכנס הספק בלבו (דומיא דעד אחד) והכהן יראה שיש טעם בדבריו, שא"כ לא היה חש להם: היום כ"ה סיון התרכ"ד חודתי מדברי והודיתי לדברי המבאר, עמ"ש בפר' שופטים על פסוק כי יקום עד אחד באיש: - (יז) מים קדושים: מים מופרשים מתשמים כ"ה ומוכדלים לעבודת המשכן: - (יח) המאדרים: עיין במשדל ספקותיו על תיבה זו, ולפ"ד לח וזה מהוראתה הנקונה שהיא המביאים קללה, ומה שכתוב (כ"ד ונ"ז) המאדרים למרים אינה קושיא, לפי שהמים נקראו מרים משעה שהכהן נתן בהם עפר ומחה בהם הדיו, לפי שערך ודיו אינם ראויים למאכל אדם, כמו שנקראים מתוקים המים הזכים הראויים לשתיה מבלי שיהיה בהם טעם מחוק, ובשני הפסוקים הנ"ל רצונו שמרירות המים מבח העפר והדיו היא כאין לערך המרירות שיגרמו לה אחר שתשתה אותם, וכבראם אל תוך בטנה או יהיו מרים באמת: - (כב) לצבות בטן ורגל: נ"ל שהיה לו לנקר לצבות ורגל, כלו' באופן שיצנה ויפול, ע"ד למעל מעל (ו'): - (ל) או איש: פירש רש"י או במקום אם כמו או הודע אליו חטאתו (פר' ויקרא), ונ"ל שכאן ה"ן טורף להוליא מלת אם מהוראתה הנהיגה: זאת תורת הקנאות לאשה כי תשטה ונטמאה, או לאשה שלא שטמה ולא נטמאה רק עבר על בעלה רוח קנאה: - (לא) ונקח האיש מעון: אם לחנם קנא לאשתו והוליא לעו עליה והטריח על הכהן וגרם מחוי שם ה', אבל אם היא חטאה על בעלה תשא את עונה; והתורה האמורה לדברי הבעל נגד אשתו לאיים על הנשים כדי שלא תכנסנה חטד בלב בעליהן ותשמורנה דרכי הלביעות במשפט בנות ישראל:

י

(ד) כל אשר יעשה סגפן היין: שד"ל פירש כל אשר יאסף מל' אשר עשו כחרן (פר' לך לך), עשה את כל הכבוד הזה (פר' וילא); ונ"ל שיש נ"כ לסרס המקרא ולפרשו: כל (דבר) מנפן היין אשר יעשה (למלאכת אכילה ושתיה): - (ה) תער: ממקור ערה, לפי שמערה ומגלה הראש והזקן מסערותיהם, וכן נדון החרב, (וישלפה ממערה, ט"ה י"ו כ"א), ע"ד אריק חרטי בשלוף מתוכו החרב ישר

הגדן נעור ורק (גם נעור מטרט גער קרוב לערה), וגם טרס גלח קרוב לטרס גלח: — (ז) וְלֹא־חֹתָוּ: הֲרָאוּ וְלֹא־חֹתָוּ כמו ולאחותו הכתולה הקרובה אליו (פר' אמר), ומהר"ר שלום שמעון מודינא חוה דעתו שנקדוהו כן לווננו אל מיכת וְלֹא־מָוּ סלפכין, ושמות אלה באים כאן זוג זוג, לאביו ולאמו, לאחיו ולאחותו; ועל שנוי הנקודה בגלל זוג החיבות כחכ"ל ז"ל כדקדוק ל' עכרי שלו Grammatica della lingua ebraica § 249 והביא למשל ולדעת את מולאך ואת מוכאך (ס"ב נ' ל"ה), ומולאיו ומוכאיו (יחזקאל מ"ג י"א) שהראוי מוכאך (כמו שהוא בכתיב) ומכאיו: — (ט) בפתע: הע"ן והאל"ף נחלפות, וא"כ טרס המיכה פתא כמו כמלת פתאם שלאחריה, וענינה בפתאם פתאם, כעל דבר להורות חטף המיתה באופן שלא יכול הנזיר לזאת מאהל הנוסס טרס ימות; ובהחלף הת"ו כס"ן (פאר-פאר) תלז תיכח פִּשְׁעַ שְׁהוֹרֵחַהּ הַרְגֵלִים לַעַד הַרְגֵלִים (כַּפְּשִׁיעַ כיני וכן המות; ס"א כ' ג') וכל"ח פסק, וזה מקור הוראת התיבה בין כשהיא משמשת ל' פתאם, נהיה הדבר בזמן קצר שתעשה בו דק פסיעה אחת, בין שהיא באה להוראת חטאת ופסע שענינה עכור על מצוה וחק כלי דעת והשכל: — (י) תורים: אולי נהיה שם עוף זה מקולו שהיא משמיע, ומשם יוגה נהיה טרס ינה (לא מוכו איש את עמיתו, פר' בהר) שענינו עשק, לפי שבתומה ירבו עושקיה: — (יג) אוחו: המשתדל פירש יביא נורו, כלו' שער ראשו יביא לפני ה' סרה התנלחו להראות שקיים כדרו, ורחוק; וגם רחוק ואינו מכורר משום מקום שנוכל (כדעת איזה מדקדקים ומפרשים) להשתמש במלת אותו להוראת עצמו; וכל' שהמביא הוא הכהן (אבל לא כדברי הראב"ע בעל כרחו של נזיר), ור"ל הכהן יקרבנו לפני פתח אהל מועד כלו' לפני מובח העולה, כתנופת הלויים (פר' בהעלותך) שהיא הקרבת כולם או ראשיהם ע"י אהרן לפני המזבח, כאומר לאל « ראה! אלה הם עבדיך מכאן ולהבא, » וכאן הכויר מביא שער ראשו לפני ה' בקרבן, וחייב לגלח בלד המזבח מקום ששוחטים שם הקרבנות, והכהן מקרבנו ומראהו לפני ה' כאומר ראה איש זה שגדר לפניך וקיים כדרו: — (כא) כפוי נדרו: דרש רכותינו על פסוק אשר חטא על הכפס מתנגד לפשט, שעל הנפש ר"ל על כפס המת כפתע פתאם וטמא ראש הנזיר, והט"ף קרוב לשגנה; אבל דכריהם הנעימים שהתורה לא טאלה ממנו שנלפער וכענש גופנו ואם כן נעשה הרי אנו חוטאים לה' ישרים ונכונים מאד, ויכולים לזאת מפסוק זה, שכל

שיפלא ויארך הגדר לא לזרקה חמטב לנודר רק לחטאת, וע"כ מחויב הוא להוסיף קרבן; והתורה הוזהרה וכי תחלל לנדר וגו' (פר' תלז), כאומר טוב שלא תדור ולא תוסיף על חובתך, פלא מה שנתתי אני עליך ודי לך, אבל כני לפתוח פתח לשבים לא מנעה מאיש הַפְּעוּת כשכרתו או מפתה אשה ביפיו שלכפתת עונו יזיר מן היין ויגדל פרע ספר ראשו: — (כה) יאר ה': יראה לך פנים מאירות ולהובות ולא מורעמות וכופסות; ישא וגו': יפנה חמיד לראותך ככריה חביבה לפניו; וקרובים לזה דברי ט"ל בתרגומו:

?

(ג) עגלות צב: עגלות מכוסות שנטנו לכה, וכן נקרא הסרן צב Rana, כעבור תאר נופו; ושם עגלה להוראת מרכבה או קרון נגזרת מל' ארמי עגל (ממקור עג שהוראתו כמו חג הוראת עיגול), ודבר עגול יתנופע במהירות, ועגלה נ"כ תמהר מרולחה לערך הרגלים, וגם שם עגל ממקור זה מחמת מהירות מנועותיו לערך הפר הכבד בתנועותיו, והראיה וירקידם כמו עגל (תהלים כ"ט ו'): — (יג) וקרבתו: נכפלה י"ב פעמים פרטה זו גם כי קרבתות הנשיאים שוים, לכבוד הנשיאים עצמם, להראות שקרבן כל אחד ואחד ראוי להזכר בפני עצמו כמתנה חשובה, וגם שכל יום ויום היה חביב קרבנס לפני ה' כיום ראשון שבו הקריב נחשון, וכה"א שביום המשח המשכן הקריבו י"ב הנשיאים קרבנס כאחד, וה' אמר למשה שיקריב נשיא אחד ליום, ככיכול להשתעשע בקרבן כל אחד ואחד מהם ביומו, ועל כן נכתבו גם קרבנותם מפורשים דבר יום ביומו: — (יד) מלאה קטרת: להקריב ערב ובקר בימים הבאים, וכה"א (פר' ויקהל) והנשיאים הביאו את הבשם; או היא לכונה הראויה למנחת הסלת כלי אפויה או מבושלת (ויקרא ב' א'): — (פט) סרבר: תקון סופרים והיה ראוי להגקד כנהוג מרבר, אבל ל' דבור נכנין פער הוא מה ששני כ"א נוכחים זה עם זה, זה יחזה דעתו וזה משיב עליה עד שאחד מהם ינהג (ידבר עמים תחתנו, תהלים מ"ז ד') את חברו לדעתו, וזה לא יתכן לומר על האל שאין אדם נוכח עמו רק הוא ית"ש מחוה דעתו וב"א יקשיב, וגם אין צורך להשיב לו דבר כי טרם מלה בלשוננו ה' ידע כולה:

בהעלותך
פרישת בהעלותך
ח

(ט) לפני אהל מועד. לפני מוכח העולה בחצר המשכן שמדתו ב' אמה על ב' אמה והמונח באמצעו, וא"ל שמקום זה כזה יכלכל כל הלויים, א"כ ראשיהם והסוכיהם היו לפנים ויתרם בחוץ לפני העדה, ונשיאי העדה היו גם הם לפנים לסמוך ידיהם על הלויים כדרך סקומכים על הקרבנות, כי הם היו במקריבים אותם מתוך לבאותיהם מנחה לה'; והתנופה לפ"ד היא הקרבה לפני המזבח באמור « הנה » משרתיך מכאן ולהבא, « ולא תנועה למעלה ולמטה לימין ולשמאל דבר שכאן אין הדעת סובלתו, ומכאן נלמד לקרבנות; ומשרש נוף שהוראתו קרובה לרום (עמ"ס ע"ז בפר' תלוה) יולאים שני שמות, תנופה והנפה, והראשון נרדף לתרומה, והשני הוא ל' הרמה, להרים ממש איזה דבר, וגם כי מלאנו מפני תנופת ה' (ישעיה י"ט ט"ז) ככר אמתני שחילוק הנרדפים לא נשמר בכחני הקדש בכל מקום, והכחובים הם חזי ראייה, ומתכנית התיבה יש ללמוד יותר ממה שיש לנו ללמוד ממקומה שבו נמלאה: (ה' כסלו התרכ"ז) פעל הניף משם נוף שבל"ח ענינו ענף, וגם זה מגזרת נוף בתוספת ע"ן, ואולי הוראתו האמתית התנועה לימין ולשמאל למעלה ולמטה כנוע עלי יער מפני רוח, ונפרד משרש רום שהוראתו התנועה למעלה בלבד, מ"מ נראה שבתנופת הלויים והקרבנות הוראתו כמו הרים, הַגִּיש מנחה לגבוה: — (יג) והנפת אותם. ע"י אהרן כאמור למעלה (י"ג), וכן והנפת שכפסוק ט"ז הכל תנופה אחת, ולפי הפשט אין כאן מקום לשלש תנופות: — (יז) ביום הכתי וגו'. נטלתי מאלילי מלרים משרתיהם, ובככורי ב"י הקדשתי משרתי לי: — (יט) עבודת בני ישראל. באו תיבות בני ישראל ה' פעמים בפסוק זה ולא נשתמש בכנויים, שאם היה בותכ עבודתם, עליהם, בהם, בנשחם, היינו אומרים ככל פעם שהכנוי מוסב ללויים ולא לבני ישראל:

ט

(ו) ויהי אנשים וגו'. הזכרים והמלורעים לא התאוננו עם משה על כי נמנע מהם לעשות הפסח כי כבר מחמת חלים היו חושבים עלמם כנוזפים למקום, אבל טמאי מתים שהביאו טומאה עליהם נגלל נמילות חסד שנמלו עם המתים וא"כ

בהעלותך

נרזים הם לפני המקום, הם קרבו והם הורשו לעשות פסח שני ולא יתר הטמאים הנ"ל גם אם טהרו קודם י"ד באייר, שכן כתוב איש כי יהיה טמא לנפש, דוקא: — (י) לכם או לדורותיכם. כתב הראב"ע « לכם בטמא נפש, או לדורותיכם » בטמא נפש ודרך רחוקה « ונפון, גם כי המבאר לכתה"ש חפש עליו, שלפי הפשט דרך רחוקה היא רחוקה ממש עד ש"א לא לשוב לארצי קודם הפסח, אבל אם נתעלל לא יקריב עוד, ואם יקריב פסח שני לא ירצה לו וחטאו יסוף; ואולי דבר הכתוב בזה, וה"ה לכל מי שנמנע ממנו לעשות פסח ראשון בלי פשע מאתו; וא"כ במדבר שהיו נוטעים כולם יחד, גם אם נתעלל איזה מהם בדרך או נחרחק מעל אחיו, לא יקריב פסח שני, ודברי הראב"ע נכונים: ועשה פסח לה' כתב שד"ל « לא » « שיטתו אם ירצה כמו שנראה מתרגום רמב"ן, אלא כמו שפירש רש"י » (וגב לעשות פסח עם חבריו); אבל פסוק וכי יגור אתך נר ועשה פסח לה' (פר' בא) מוכיח כי נכונים דברי הרמב"ן שכתב בכיאוורו « וירצה לעשות קרבן ה' בזמנו » וגם החכם יש"ר מנורקיליא בכיאוורו החזיק בפירוש זה; והאג"ס הטמאים נלטערו על שגדעו מעשיית הפסח, וה' השיב להם ע"י משה שאם יחפצו לעשותו הם, או לדורות איש שיהיה טמא או בדרך רחוקה, יעשו את השני, ומי שלא ירצה לעשותו, לא יעשה ואין בו חטא; מ"מ יפה עשו חז"ל שחשבו למכות עשה, מאחר שהאל מלמדס אימתו ואיך יעשוהו מורה שרזונו שיעשה; והרמב"ם (סו"ד ה' קרבן פסח פ"ה מ"ב) בלכתו בעקבות המשנה (פסחים פ"ט מ"א) פוטר מכרת מי שהיה טמא או בדרך רחוקה בראשון והויד ולא עשה את השני (ובאלה מדבר הכתוב) ומחייב כרת מי שחלפס או שנג בראשון והויד בשני, והראב"ד משיג עליו ופוטר הרבעתם; מ"מ מהמשנה הנ"ל ומת"ב (פסחים ד' ל"ב וכו') נראה שהדין עם הרמב"ם, והשנת הראב"ד לפי הדין בטלה, ולפי הסברא נכונה לחלאון, שטמא או בדרך רחוקה היינו באנס, ושנג לא שכית, ואי שכית, אם הויד בשני פושט הוא וראוי לכרת: — (טו) כמראה אש. מכל פרשה זו נראה כחור שלא היה שם כ"א עמוד אחד שהוא עמוד הענן המשמש ביום ובלילה, אבל בלילה היה בו כמראה אש: — (יז) ואחרי כן. מאמר מוסגר, ובה"ט הרגיש בו והטעמו זקף קטן כמו תיבת האהל שלפניו, ורזונו לפי העלות הענן יסעו ב"י, אבל לא חכף ומיד שיעלה, רק אחרי כן, לאחר זמן, ועמ"ס למטה יו"ד ל"ג:

(י) **וביום שמחהכם** - כיום שתמליכו עליכם מלך (מ"ב ו"א י"ד) או כיום שמחה דוגמת זה, או במועדיכם, מתקטו; ובמלחמה תריעו: — (בט) **חתן משה** - יתרו הנקרא ג"כ רעואל היה אפי לפורה, וחובב אחיה; ויתרו כא עמה אל משה בהיותו במדבר סיני, ונתן לו ענה ושכא ארצו, וכלכת ב"י מול מדבר פארן פנשו כחובב טגס הוא כמשפט בני ערב היה נודד ממקום למקום, וקראו לו ללכת אתם, ובראשונה מאן, ומשה הפליר בו ולא השיב, ולא הוגד לנו ששכ אל ארצו, ואח"כ מלאנו חכר מכני בניו כתוך ב"י, אח"כ נתפלר חובב ונתעכב, (ועמ"ס בביאורי לכ"ר שופטים א' ט"ו): — (לא) **ירעת חנתנו במדבר** - הסדר שבו אנו חונים, והמקום הלריך לנו, ואליו תנהיגנו; ועמוד הענן היה במדומי שחק ונראה כשטח רב ברקיע, והאריו נטו ב"י לאחת מארבע רוחות, אבל להבחין איזה מקום בפרט ראוי למחניהם היה להם לתועלת רבה היות עממם איש כקי במקומות ההם, ויכול להורותם כמה וכמה דברים להועיל; והענן היה מנחה, וחובב מנהיג, וההפרט בין שני הנרדפים הוא שנהג הוראתו הלוך לפני איש או ג"כ אחריו (וינהג את הלחן אחר המדבר, שמות ג' א') לשים עין עליו, ונראה ממקור נח הוראתו הורות לאיש מקום מנוחתו, לך נחה את העם אל אשר דברתי לך (פר' תשא): — (לג) **לתור להם מנוחה** - מקרא קשה - מדוע בנסיעתם ראשונה נטו ממטות ה' ושלחו הארון לפני מחניהם ולא בתוכו כמלווה להם? ועוד מדוע היו לריכים שהארון יתור להם מקום מנוחה? והלא « כמקום אשר יסכן שם העגן שם יחנו ב"י »? ועוד בה שלישיה שתיבות נסע לפנייהם דרך שרשת ימים מנידות שהארון נחרק מלכאות ישראל והקדים לפנייהם דרך ג' ימים, ונזה הרגישו נס ר"ל והארו (כספרי) שארון ששכרי לוחות מוכחים בו היה מקדים לפנייהם דרך ג' ימים לתקן להם מקום מנוחתם; ובהתוכחי על כל אלה עם חכרי נראה לנו לומר שכוונים דברי מדרש ששרי שכל פעם ופעם שנסעו ב"י שלחו לפנייהם אנשים כקיאים מכל שכט ושכט למדוד מקום חניה למטכן ולדגלים להנלל מכלכול כבוא כל העם למקום חנייתו, ולהחויק לגס הירא מאורכ עדרך, היו טלחים עמם הארון, וזהו שאמר משה כנסוע הארון « קומה ה' ופעלו « אויבך, » וכניחו שנית תוך אהל מועד היה אומר « שובה ה' » ונו' שכביכול

נחרקת מהם כי ענכך בין הכרוכים; ותיבת **עריהם** (וענן ה' עליהם, ל"ד) ר"ל על החלון המקדים לפני לכאות ישראל ועל הארון שעממם; וזה היה בפעם ראשונה וג"כ בכל מסעיהם, ומה שכמוכ שכני הקהת נושאי המקדש נסעו בחוך המחטה, ר"ל נושאי יתר כלי הקדש השולחן והמנורה ושני המזבחות והכיור, סכן מלאנו שהודגלו ב"י להסיע חמיד הארון לפנייהם, בעברם הירדן, ובספסם יריחו, ובמלחמת פלשתים (ט"ה ד'), ובהלך יואכ על רבה בני עמון (ט"ב י"א י"א), ובכרוח דוד מפני הכשלוס (טס ט"ו כ"ד), וכן כתוב במעשילים (פר' שלח) וארון ברית ה' ומשה לא משו, ולא כתב ומשכן ה' :

י"א

(א) **במתאוננים** - אחר שנתעכבו קרוב לשנה במדבר סיני הורגלו במנוחה ונלאו מיד כשהלכו ג' ימים בלי חניה, ובודאי נחו איזה שעות כיום, אבל לא שכן הענן כשום מקום כאופן שיקימו המשכן וינחו, כי ה' מנהילם להכניסם מהרה לארץ לולי חטאו כמרגלים: — (ד) **וישובו ויבכו** - כמו שכנו במדבר סיני (כשלח ט"ז ב'): — (ה) **ובשרו בפרור** - מה שדכו במדוכה, ועשו עונות כמה שטחנו בריחים: **לשר השמן** - הוא לשיחית הנזכרת בפר' בשלח, והוא מעשה קדירה או טיגון ממותק בשמן ודבש, וכאן לא חש להזכיר הדבש, וזה היה טעמו כשכשלוהו או אפווה, אבל לא נזכר בשום מקום שאכלוהו חי, והיו טוחנים או כותשים אותו או מרככים אותו במים ע"י האש, וכנ' דרכים אלו עושים ממנו עונות שטעמם כנזכר; ומה שכתוב בפר' בשלח וחם השמש וכמס, לא שהיה נמס כולו ונהפך למים שא"כ אח"א לפטות ממנו עונות, רק היה מהרכך כ"כ עד שנמאס, ומאם נרדפים: — (יח) **התקדשו למחר** - התחרטו על תלונתכם וחשכו מחשבות טהורות כדי להיות ראויים שיעשה לכם נס, והס לא כן פשו ולא ורו מחליתם (תהלים ט"ח ל'). ע"כ חרה אף ה' כהם והכה בהם מכה רבה (מע' המשכיל אהרן רומניני): — (כ) **עד חדש ימים** - באמת קשה שמתחלה הוא הומר אל תדמו שתאכלו ממנו עשרים יום, רק חדש שלם תאכלוהו, וכי יש כ"כ הפרט בין עשרים יום וחדש שלם? לכן כ"ל, אף כי פירוט זר הוא, שכונחו לא תאכלו ממנו יום אחד או יומים או חמשה או עשרה ימים או עשרים יום או שלשים שהיא חדש ימים, אבל תאכלוהו עד שיילא

מאפכם ; ותיבות ער חדש ימים ראיות להתחבר לפסוק הקודם, ואם מלאנו בפסוק כ"ט ואכלו חדש ימים, משה תפש בגדול שבמספרים הקלובים : — (כט) ואחה אסרת' סד"ל במסתדל שלו מבטל מה פכתב בכיכורי העמים תקפ"ו וכברם יחד ח"ג שמטה טעה בדברי ה' וחשב שיאכילם כשר בדרך טבע ומפרש שמטה הבין שיהיה הדבר בדרך גם, אבל אם ה' היה אומר לו שיאכילם מוון חדש כמו מן לא היה תמה, רק ה' אמר לו שיאכילם כשר, ומטה ראה שאין בסביבות ארץ נושבת שיהיה בה בקר ולאן, ולא ים טיש בו דגים, גם עופות לא היו נראים כמדבר הגדול והגורף ההוא, לפיכך תמה ; ולא נ"ל לפי שכבר אכלו שלו פעם אחת במדבר סיני לא בדרך גם (עמ"ס פס"ד בשלח), אבל הרוח הטיב פני השלו (שהוא חמיני העוף הנוודים בחורף לאיקלימים החמים וחוררים באביב לארצות הלפון) למחנה ישראל, ושם כפלו יצעות ונלאות מחמת הרוח החובטת אותן, וכה"א ורוח נסע מאת ה' ויגו שלוים מן הים, ר"ל שכחו מלד ים סוף כאלו ילאו ממנו, ובאמת באו ממזרים וכוש וכפלו זו על זו על הארץ עד שנכחו אמתים על פניה, או כדברי סד"ל עפו כשפל אמתים סמוך לשטח האדמה באופן שהיו נלודים בידים ; וכן היה זה שנים לא כביר בסביבות עיר רומי שנפלה השלו (Quaglie, Wachteln) מחמת רוח עזה וברנוי כ"כ עד שהיו נמכרות שתי שלוים כפרוטת נחשת (Baiooco) וכן זוכרני שבהיותי נער הביא הרוח לטריאקטי בלילה ממין העוף הנקרא (Gru, Kranich) וחכט אותם על הגנות וכטארו שם מקרקרים עד אור הבקר שטקטה הרוח וגו' חיש לדרכם ; א"כ כשהדבר היה כבר פעם אחת לא היה לו למטה לתמוה, אבל תמה על זה שאמר לו שלא ליום אחד או יומים יאכילם, רק לחדש ימים ויותר ולא אומר לו שיהיה בדרך גם, ובדרך השגחה טבעית היה נראה לו למטה שא"א שהרוח תביא שלוים כ"כ שתספקנה לפרנסת שטים רבוא והנשים והטף אשר בדגליהם לזמן הרוך כזה, וא"כ היו לריכוס לבקר ולהן או דגים ; וגם הלה בדרך טבע א"א לחקן להם, עד שאמר לו ה' ה' ה' תקלר ? עתה תראה וגו', שכחו בפעם אחת שלוים כשופע רב עד שהממעט אסף מהם עשרה חמרים שכונתו היתה ליבטם בחמה (וישטחו להם שטוח, פסוק ל"ב) או למלחם ולאכלם על יד עד חדש ימים, (חומר היא אחת ממדות היבט, והוא עשר איפות (יחוקאל מ"ה י"א), ועומר מן מאכל הדם אחד ליום הוא עשירית האיפה, כמו קילאגראם וחלי מקמח חטים, א"כ עשרה חמרים הם

מאכל הדם לאלף יום, ומשפחה בת ל"ג איש תאכלן כחדש אחד, ואין לומר שחומר ענינו כמו חמרים חמרים שלכרו מזרים את הנפרדעים (פר' ואראה) כלו' תלי' תלים, שא"כ לא ידענו כבירור מה אסף הממעט, שחל אחד יכול להיות גדול ותל (אחר קטן), לולא חטאו ולא התקדשו ומתו בפעם ראשונה שאכלו מן השלו ופרשו הימנו ; וא"כ ח"ו לומר שמטה לא האמין בה' שיוכל לעשות גם חדש, רק הבין שהדבר יהיה כפי הטבע (כדברי סד"ל) וזה נראה לו ככלתי אפשר ; ומלאנוהו ככל הפרשה מדבר אל ה' כאשר ידבר איש אל רעהו וה' לא קנף עליו, כי סוף סוף אדם הוא וקלרה רוחו בתלוכות העם המתחדשות יום יום : — (כזה) ולא יספו הלכו והתנבאו בלי הפסיק מנבואתם, וכן קול גדול ולא יסף (פר' יתרו) הולך וגדל, וכן מרגם אונקלוס ולא פסקין ; ועיקר השרט כיוסף וסוף שענינם כריתה ופסיקה, הוא סף, ובאסוף המכואה הזבתים הולכים ונוספים זה על זה, וקפים ונכרתים ממקום גדולם ; ואל תתמה על זה שטורס יסף יש לו שתי הוראות זו מתנגדת לזו שמלאנו כזה גם כשרט סור, נקטר עם למ"ד הוראתו קרוב, ועם מ"ס הוראתו רחוק, כן שרט יסף עם למ"ד הוראתו רכות במנין, ועם מ"ס הכות, והמ"ס נסתרה והוא כאלו כתב ולא יספו מהתנבא, ולא יסף מגדלו ; ולהשקית תלוכות העם היה צריך משה לדבר על לבם ולהבטיחם בשם ה' שעוד מעט תכלה כל תלאה ויבכסו לארץ, אבל איך ישמיע איש אחד קולו לשטים רבוא ? על כן נתן לו ה' את הלה לעור, ורוח ה' שלחה עליהם שמה צפיהם, לא עתידות, אבל דברים נכוחים ונכנסים באוזן להשקית תלוכות העם והמית לבם : — (כו) ולא יצאו האהלה ; ג"ל שלאנסם נשאר, שא"כ היה מספר שמלאנו או לא חסו ללאת האהלה ; (ושני השמות מנורת דד, מל' כי אעבר בסך אדום, תהלים ס"ב ה', מורה הליכה בנחת וכבדות) ; והשתמש בתיבת ילאו לפי שהיו לריכוס ללאת מאהליהם ואולי ג"כ ללכת דרך רחוקה עד בואם לאהל מועד השוכן באמצע המחנה, ומקלחו עד אמצעיתו מהלך גדול, ועוד ההליכה למקום פתוח יליאה תקרא, וכן וילאו אל מדבר סור (פר' בשלח) ; והזקנים לא נכנסו אל אהל מועד, רק עמדו סביבותיו ; ויתנבאו במחנה, החלו להתנבא בהיותם תוך המחנה, ולא כהחיהם שהחלו להתנבא בהיותם פתח אהל מועד, רק גם הם נתפורו תוך המחנה לדבר אל העם, שא"כ מה הועיל משה בנבואתם ? — (כו) הנער, ה"א הידיעה לאו דוקא, כמו

ויבא הפליט (פר' לך לך) ודומיו: — (כח) סבבתי ויהי מהפאזים והנכחרים לו, כי לפי הסברה בלאת ב"י ממלרים לקחו משה למשרת, ולא היה עמו בארץ מדון, ובלאת ב"י מארץ מלרים היה יהושע כבר קרוב לששים שנה (מתרגום טד"ל): — (ד) ויאסף: אחר שדברו על לב העם והסקיטו תלוותם כאספו אל אהליהם מפני הרוח החזק: — (לא) וישש: הרוח שהוא נושא הדבור ומשמש כאן יולא העפ"י שהוא נכנין הקל, ואם כדברי המבאר לנתה"ט היה מוסב אל השלג, היה כותב וחטש ל' נקבה:

י"ב

(א) אשה כושית: איננה לפורה אבל אשה אחרת, ולולא דבור מרים לא היה מספר דבר זה, ע"כ הוא מוסיף כי אשה כושית לקח, ולונו וכן היה באמת ששה כושית לקח; וכדרך מספרי ל"הר ילאו מן דבר אל דבר, עד שכאו לומר «הרק אך במשה» וגו', וזה הרה לה' מאד: — (ב) הרק אך: כפל מלות לחיזוק, ע"ד המבלי אין קברים (פר' בשלח), אין כסף לה נחשב (מ"א יו"ד כ"א): — (ד) ויצאו, שששתם: נכנסו בחצר המשכן המוקף בקלעים בלבד, וה' קרא להרן ומרים וקרכו שניהם לפתח האהל ששם עמד הענן, וזה שכתב וילאו שניהם, ונשמתם כל' יליאה לפי שלא נכנסו אל חוץ האהל מועד (עמ"ס למעלה י"א כ"ז): — (ח) ומרוע: מגורת ידע, מה דעתכם ומחשבתכם שלא ירחתם! ואם היה כותב למה לא יראחם היתה כונתו בעבור היות דבר ולאיו תועלת לא יראחם, וכותר הנרדפים ישנם בשנים אלה שאינם מכוונים, אבל כ"ל שזה גדרם לפי שרשם: — (יב) אל נא חדוי במח וגו': וכן היה מבוססת להיות מזרעת תלך הלוך ודלה-יוס יוס, ומיקון סופרים המכוון כדיבור ראב"ע הוא אשר בצאתה (היא מרים) מרחם אמנו ויהכל הלי בשרנו, כלו' עמה היו כלה; ומלבד שאין כאן מכריח לתיקון זה, הוא נ"כ נגד כללי דקדוק לה"ק, ובמקום אשר היה לו לומר כי במקום בצאתה היל"ל יצאה, ואין מקום לו"ו ההיפוך של ויאכל - והיל"ל יאכל: — (טז) במדבר פארן: כולל מקומות רבים, והראשון בהם הוא קדש, שכן הוא אומר (למטה י"ג כ"ו) מדבר פארן קדשה, וזה הוא קדש ברנע, וכן מלאנו בפר' דברים (ב' י"ד) והימים אשר הלכנו מקדש ברנע וגו', והוא ט' מילין רחוק

מעזה עיר פלשתים; וקדש אחר שהוא תחלת מדבר לין הוא הנקרא כומן קדמון עין משפט (סר' לך לך) והוא קרוב לסלע Petra בארץ אדום (מדבר החכם שווארן בתכונות הארץ שלו); ואם מלאנו למעלה (יו"ד ב') ויסכן הענן במדבר פארן, כוונתו שבקברות התאוו ובחלרות חנו, עד שכאו למדבר פארן קדשה ששם נמטככו ימים רבים; ומן התימה שלא הזכיר שם פארן וקדש במסעות של פר' מקעי:

פרשת שלח

י"ג

(ב) בר נשיא בהם: נס ראשי כתי האכות נקראו נשיאים כמו שמלאנו למעלה (נ' כ"ד) ונשיא בית אב לגרשני, והמרגלים לא היו נשיאי המטות רק נשיאים לבית אבותם וראשי ב"ן, כלו' שרי אלפים ושרי מאות: — (טז) יהושע: מאחר שנקרא האל ית"ש בשם הוי"ה, שנה משה שם כחירו וקרא לו יהושע כהחבר לו נ' אותיות מהשם הקדוש, כאומר יה יושיעך מכל פגע רע (קרוב לדברי רש"י): — (יח) וראיתם את הארץ: מיכת הארץ הראשונה הוראתה האיקלים הם בריח הוא אם לא, וזה מדעו כראותכם העם היושב עליה החוק הוא וגו'; והשניה ענינה מראה הארץ, אם הארץ יפה אם לא, וטובה ורעה להוראת יפה ומכוערת; והשלישית ענינה האדמה; ותיבות הבמחנים אם במבצרים חוזרות אל העם, אם יושב בערי פרלות או בערי מבצר, או חוזר נ"כ אל הערים, אם הן במחנים. כלו' כבקעה, או במבצרים על הסלעים במקום נשנכ, וכן הוא קורא לסלעים שנמלט שם דוד בכרחו מפני שאול מצרות; ושם מחנים נגור משרט חנה, לפי שהנוסעים באורחה יקימו בהם מחניהם במקום שמלא חן בעיניהם כבקעה ולא יעלו על ההר להקימו; ושם מבצר משרט בלך, כי הנמלטים שם יבצר מרודפיהם לעשות להם מחומה; ומלודה משרט לדה ולוד, כי שם מנוס היעלים ויהר החיות המדלגות, וב"א לדים אותן משם, או מפני שכין חנוי הסלעים הנמלטים שם יצדו ויארבו על אויביהם; ושניהם משם צד שהוא בעל הכרה אחת וקדמון נכס, כי הלודה לא יתיצב לפני צידו אבל בא עליו מן הצד; וכן מיכת פנים שרטה פכה, ועל כן תבוא כל' רבים כי הראש יענה לב' לדדיו לימין ולשמאל, ושרט פנה מגורת פן המורה ספק, כי המוטל כספק פונה לכאן ולכאן: — (כא) ממדבר צין: הלכו במדבר

ממערכ למורח עד שכאז מקדש ברנע שהוא במדבר פארן לקדש או עין משפט שהוא במדבר זין, ומשם פנו לצד צפון ונכנסו כנגב א"י שהוא לצד צפונם, ומשם עלו להרים שנפלו אח"כ בגורל יהודה ונקראו על שמו הר יהודה: — (כב) ויבא עד חברון ע"ד כל פעל שפועל שלו בקרבן, כמו כפר' ויבא ונללו את האבן (הגוללים), והסקו את האבן (המשקים), והשיבו את האבן (המשיבים); אף כאן כדברי רז"ל (ת"כ סוטה ל"ד): אחד מהם בא לחברון והוא כלב (יהושע י"ד ט'), אזלי חלקו להם הארץ לעבור בה כדי שלא יחטו כמרגלים; או ג"כ הלכו כולם יחד, אבל לא כל ארץ כנען וְגַלְלוּ, רק גבוליה מדרום ומזרח, מקדש ברנע עד רחוב לכאן חמת מלך מורח, וזהו שאמרו עמלק יושב בארץ הנגב, והחתי והיבוסי והאמרי יושב בהר, בהר יהודה סמוך לגבול נגב, והכנעני יושב על הים הוא ים המלח ועל יד הירדן הסופך מימיו לתוכו, ולא הזכירו לא ארץ פלשתים ממערב ולא ארץ שאר עממים, מלפון ומאחלע; וכתבתי עוד ע"ז בסוף סדרה זו על פסוק ולא תתורו: הענקי מתחלתו היה שם פרטי ונעשה שם כללי וע"כ חלדק בו ה"א הידיעה: שבע שנים נבנתה ממה ששם פיר זה על עיר חברון ולא חש לספר על עיר אחרת, נראה שהיא העיר הקדמונית שבא"י; וידוע שמלכות מצרים היא מהמלכות הקדמוניות, וכודאי עריה היו בנויות מקדש, ועכ"ז חברון קדמה להן, וגם מן הנמלאות עוד בימינו היא הנזכרת תחלה בס' בראשית, ואחריה דמשק ושלם שהיא ירושלים שכן כתוב (תהלים ע"ג) ויהי בשלם סבו, וכינוה ונכל ויתר הערים שכנה כמרוד חרבו; ומה שכתוב בת"כ (כתובות קי"ב) והביאו רש"י «אפשר ששכנה חס את חברון לכנען בנו הקטן קודם שיבנה את לען למצרים כנו הגדול» «ר"ל שכני נח בהיותם לגברים ונושאים אשה ומולידים בנים היו נוטלים רשות מאביהם והולכים לארץ אחרת ובוים להם שם עיר, וא"כ איך היה הדבר שכנען שהוא הקטן נחרק מאביו קודם שיחרק ממנו שהוא גדול ממנו? ובנמרא שלכו כתוב «אפשר אדם בונה בית לבנו קטן קודם שיבנה לבנו גדול?» וכימי נח היו בחרים להם הארצות יותר שמנות וסובות, וכיון שנתישבה הארץ סביבות חברון קודם שתישבה ארץ מצרים, נראה שזה היה מפני שטובה ממנה ולא מפני קרבתה למקום שתישבה שם נח אחר המבול, כי כוש בכור בני חם הלך לו לדרך רחוקה עד ארץ כוש הנקראת על שמו: — (ד) ויהם השתיק את כולם למען

ישמעו דברי משה כי חשב שבלי ספק ידבר על לבם ויכתיבם בעזרת האל, וכיון שראה שמהם נבהל ונענה, דבר הוא תחתיו: — (רב) דברה ל' דבור סתם, וממה שאחריו יוכן כי ל"הר הוא, אבל לא מתיבת דבה חס לא יתחבר אליה תאר רעה (ועמ"ס על ויבא יוסף את דכמס רעה כפר' ויטב): אנשי מדרות מחפלים להוליח דבה רעה על הארץ אמרו שני דברים מתנגדים זה לזה, שאם יושבי הארץ הם בעלי קומה גבוהה, זה הוא ומופת שהאיקלים טוב, וא"כ איך יתכן שתהיה ארץ אוכלת יושביה? וסד"ל בתרגומו פירש שהאיקלים מויק לבא לשבת בארץ ואינו איש מדה כעם אשר בתוכה, אבל תיבת יושביה מוכחת נגד פירושו, כי הוראתה היושבים נה כבר ולא הכאים לשבת נה מחדש: — (לג) הנפילים משרש נפל, יש לומר ששם זה נהיה מאמונת הקדמונים שקודם המבול נטרדו מלאכים מן השמים ונפלו לארץ, וזה היתה קבלה ביד כל האומות הקדמוניות (Nebelungen)

ד

(ו) קרעו בגדיהם מלרת לבם בראותם משה ואהרן נופלים על פניהם כמבקשים רחמים מאתם, תחת אזור חיל כמו שעשה משה כמעשה העגל, ואמרו «מי לה' אלינו ונקומה ונלכה ונלחמה בכנעני» ; ומשה ואהרן נלאו ברוכ מלוכות ב"י, ונתרשלו ידיהם יותר בשמוע אותם אומרים כשוכה מצרים, א"כ לא היו ראויים להעשות אומה חפסית כיון שבחרים בעבדות מהכניס עצמם בשכנה, ולריך להמתין עד שיגדלו בנייהם המורגלים מעודם בחירות המדבר, ויהיו ראויים לרשת את הארץ ולהתקיים עליה: — (ט) סר צלם מעליהם ברות בין הכתרים לא באה כ"א להניד לאברהם ולזרעו שאחר עבדות מצרים ילאו לחירות, וא"כ בהכניד המצרים העבודה עליהם יבטחו בגאולתם באמרם כשם שנתקיימה גזירת הרעה מתקיים ג"כ גזרת הטובה, וכודאי היה ידוע לישראל מה שנאמר לאברהם ודור רביעי ישובו הנה (פר' לך ועמ"ס טס); וזהו מה שכתוב כאן סה ללם מעליהם, כאומר הלא ידעתם כי עד הנה היו הכנעני תחת לל שדי שגור בחמתו לקיימם, אבל עתה שלם עונם ונא הקץ להורישם וסר ללם מעליהם כי אין עוד רצון האל לקיימם: — (יד) נראתה כי אמתה ה', לפי שהוא ל' עבר, מ"ה היה האוי לנקדו נראתה ל' הוה: — (יח) עקר עון אבות' וגם אנו אינו מבקש ממך שתשא עונם מכל

וכל הכל שלח תסמידם, וזהו ל' קלחתי כדברך; והוראת שלח נפרדת מהוראת
 נושא עון, שזה מורה מחילה גמורה, והראשון מחילה ע"י יסורין, אבל יסורין קלים
 ועוברים ולא כראוי לעון; ואולי גורת שרש שלח היא מן צלח (גלח רכב, תהלים
 מ"ה ה'; וללחו הירדן, ש"כ י"ט י"ח) שהוראתו עבר, ע"ד ועובר על פסע; והאם
 נדר שני נרדפים הלה כדברי פסוק מי אל כמוך (סוף מיכה) כדרש יפה, האל נושא
 עון כלו' מוחל אותו מחילה גמורה, ועובר על פסע, סולח הפסע ע"י יסורין, ופסע
 קשה מעון שזה מתנגד ליושר (נתיבתי עוה, איכה ג' ט'), ופסע שענינו מרידה
 (ויפסע מואב, מ"ב ה' א') מתנגד לעבודה, ה"כ מורה פריקת עול מלכות שמים:
 — (בא) חי אני וימלא וגו'. כשם שאמת שאני חי וכבודי ימלא כל הארץ, כלו'
 כל יושבי תבל יודעים שאני חי וקיים לעד כי כבודי כלו' מעשי הנכבדים והנפלאים
 יראו ככל הארץ וינידו כי יש אלהים העושה כל הלה, כן כאמן הדבר שכל האנשים
 הרואים וגו' לא יראו את הארץ, והן הם דברי רש"י על פסוק זה; אבל בפסוק כ"ג
 פירש באופן אחר, ואולי הם דברי אחד מתלמידיו שכתב בשולי הקונטרס, והכניסו
 תוך פירושו רש"י: וימלא נקוד בנין נפעל והוא תיקון סופרים כי בפעל כדרכו
 וימלא תהיה הוראת המלילה שכבוד ה' יהיה גדול כ"כ שיימלא כל הארץ אבל לא
 יתראה חוץ ממנה, והארץ היא הכלי והכבוד מה שבחוכו, ובכנין נפעל (גם כי לא
 יבא כל"הק באכלטיף) תהיה הוראתו שגם חוזה לארץ יתראה כבוד ה', והכבוד הוא
 הכלי והארץ מה שנתוכו; ובכנין הקל, ואת חמת ה' מלאתי (ירמיה ו' י"א) הוראתו
 היות לדבר התכונה להיות מלא מבלי שיעשה הוא פועל לקבל הדבר ויהימלא.
 וגם כאן כמו בפעל מלת אח קרובה להוראת סאת; וכבוד ה' מלא את המשכן
 (סוף פר' פקודי) היה ראוי להנקד מלא, ואולי גם הוא תיקון סופרים: —
 (כה) והעמלקי וגו'. ויראים אהם להתנרות כהם? ה"כ מחר פנו וגו' ללד
 אחר להתרחק מהם: — (כו) וידבר ה' אל משה ואל אהרן: נתחלה דבר
 אל משה לכדו, ובחוק דבורו לזה לו סיקרה גם את אהרן לשמוע דברי ה' ולדברם
 באזני העם: — (כז) לעדה: כמשמעו בכל הפרשה, עדת ישראל ולא המרגלים;
 ותיבת מלינים כביתר המקומות היא פעל עומד, והמה שכפסוק הקרוב מוסב לכ"ו,
 וירינו שפסוק ל"ו היינו יכולים לפרשו יולא, המרגלים גרמו שהעדה חדבר תלונותיה
 על משה; מ"מ יותר טוב לפרשו גם שם פעל עומד, ואת להוראת עם וגם כתיב

וירינו פעל עומד: — (כט) לכל סספרכם. אהם שנתנו סכף אחר מעשה
 העגל ונתנו שקליהם לאדני המשכן, ואותם שנמנו למספרותם ולבית הכותש באחד
 לחמש השני: — (לב) אחם. כנוי הקריאה Vocativo לחיזוק, ותיבת יפלו
 מוסכת לתיבת פנריכם: — (ל"ד) יום לשנה. כל יום יחשב ויהיה לשנה
 לפורענות לכם: חנוואתי. תדעו ותרגישו מה סיקרה אתכם עקב הניאכס אותי,
 כמו כי הניא אכיה אותה (פר' עטות) הסיירה ומנעה מרלונה, וכן כאן חנוואתי
 סרתם ונמנעתם מעשות רלוני; ותנואה הוא שם מופשט והכנוי בו ישמש פועל
 ופעול, מניעתי את אחרים או מניעת אחרים אותי: — (ל"ח) במנפה לפני ה'.
 כמכאזובים קשים מאד, ע"ד נכור ליד לפני ה' (פר' נח) נכור ליד מאד, ואכרכך
 לפני ה' (פר' תולדות) ברכה רבה, ארור האיש לפני ה' (יהושע ו' כ"ו) מחול עליו
 גדולה שבקללות: — (מ"ד) ויעפילו. ממקומו נראה שהוראתו העיוו פניהם,
 ועופל הוא מקום עוז כמו בוחן שהוראתו מלודה שלא תירא מסוללה ותבין כעוה
 לעמוד בפני האויב, וכן עפלה נפשו (חבקוק ב' ד') נפשו של נכוכדנאצר (שכן
 כתוב שם ה' ו' הנני מקים את הכסדים) תבטח בחזקה ועוה תחת שלדיק יהיה
 באמונתו בזה ולא יבטח נכחו ונכורמו: — (מ"ח) הישב בהר ההוא. אינו
 מתנגד לכתוב למעלה העמלקי והכנעני יושב בעמק (פסוק כ"ה), לפי שכ"ו עלו
 לראש ההר מנגב מלד ארץ ערב, ומלדו האחר בתחתיתו מתחיל גבול העמלקי
 והכנעני הנמשך להלן עד העמק, ובראשונה הוא אומר (י"ג כ"ט) עמלק יושב בארץ
 הנגב, שכולה הרים ובקעות ועמקים (ועל גדר נרדפים אלה כתבתי בכיחורי לספר
 יהושע, ח' י"ג):

ט"ו

(ג) לפרא נרד. עמ"ש פר' אמור (כ"ב כ"א) על ל' הפלחה זה: —
 (י) חצי ההיין. הסולת ששיריו כאכלים לכהנים היה נכפל כאיל ומשולש בשור,
 והיין הנשפך על המזבח ואין ממנו לכהנים כלום היה עולה מרכיבית ומשלישית ההין
 למחלימו: — (טז) ולגר הגר. גר מושב (עמ"ש ע"ו) כפר' אחרי מות; וכן
 דעת סד"ל שהוסיף בתרגומו שכל דקדוקי חוקות אלה כענין הקרבנות היו להרחיק
 מתשכן ה' כל תועבות הגוים השורפים בניהם באש והמפקידים כנותם לכבוד איליהם

וקרוב לזה כתב ג"כ כמשתדל : — (כנ) והלאה לדורותיכם : ומה שיוכל עוד לזכות מן היום הזה ולהלן בדורות הבאים לפי מצב הדור, לא ח"ו שישנה עיקר האמונה ויסודות התורה, אבל יוסיף ויגדע מצות וחקים ע"י כביאיו ; ומלאנו בזה במשך בית ראשון ובראשית בית שני שעדין לא פסקה נבואה מישראל שנביאים הוסיפו ונגרעו מצות וחקים, ואם מלאנו (כפר' ואתחנן) « לא תוסיפו על הדבר... » « ולא חגרעו ממנו, » רצונו שלא להוסיף על יסודות התורה, שמהם משתרשנה כל המצוות, מצוה או חק חדש שלא ילאו מהם, ולא שיהיה אסור להוסיף מצוה או חק, ונס חז"ל הוסיפו מצות עירובין חנוכה וכו' והלל תיקן פרוזבול, וסמכו על המקרא (פר' שופטים) לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, ונכון מאד ; וסד"ל חרגם ב"אופן אחר מן היום שחלו עליהם מצות ה' ומן היום ההוא והלאה לדורותיכם, וכונתו רצויה אבל כ"ל שאינו פשוטו של מקרא : — (לב) ויהיו בני ישראל במדבר : מוסב לכתוב למעלה (ל') והגפס אשר העשה ביד רמה, והרי הוא כאלו כתב וכן קרה שבחיות ב"י כמדבר איש היה מלקט בפומבי ענבים ביום השנה, שלא היתה מלאכה נמורה ש"כ כבר מפורש בפר' משחחללית מות יומת, אבל עשה ביד רמה להכעיס, וע"כ חטף חטף גדול ונתחייב מיתה (כשם שד"ל שמעתי) : — (לח) ציצת : מל' מניץ מן החרכים (ס"ה ט"ט), דבר שמיסב עיני כל אדם עליו, והראיה והיה לכם לציצת וראיתם אותו ; וציצת הראש (יחזקאל ח' ג') ענינה קליעת השער, ונהיה שמה מפני שהיא יופי לאדם ומביאה עיני הרואים עליו, או אחר שנהיה עם ציצת לקליעת חוט, נמשך שם זה גם על קליעת השער ; וגם לין השדה נקרא כן מפני שבמראיו מושך עין ב"א עליו : — (לט) וזכרתם וגו' עד סוף הפרשה : דומה למה שכח על התפלין סוף פר' בא, וזו ראיה ברורה נגד הקראים שאינם מניחים תפלין, וסוכרים שצוויים השנוי ד' פעמים בתורה הוא דרך השאלה כמו « קשרם על הצבעתיך כתבם על לוח לבך » (משלי ז' ג') ; וכמו שמצוה לציצת עם פתיל תכלת הכתוץ עליה כודאי מצוה מעשית היא, גם התפלין כן כי טעמם שזה, ואולי על זה קבעו רז"ל גם פרשה זו בק"ס : ולא תתורו : אע"פ שד"ל כמשתדל מבטל מה שכח בכבורי העתים שנת תקפ"ו על שרש תור שמקורו אתא ראה ומולאו משרש תאר שענינו סכב, מ"מ כ"ל שמכאן עולה יפה שמהיה הוראתו ראה, כלו' תחת בקש לראות מה שלבבכם ועיניכם מבקשים, תראו הציצת ותוכרו מצות

ה' ; ומ"מ אחת הוא שפעל רגל משם רגל, וענינו המהלך בארץ לאדמה ולרמנה, ומור מנורת תאר שענינו סכב (ומאר הנבול, פר' מסעי) ר"ל חקור נבולי הארץ והערים אשר עליהם, וכן עשו גם י"ב המתנלים (ויטלו ויתרו את הארץ, וישבו ממור הארץ, למעלה י"ג כ' וכ"ה), רק אחד מהם בא ונכנס עד חברון הכלתי רחוקה כ"כ מהנבול :

פרישת קרח

ט"ז

(א) בן יצהר : מנית אב של יצהר, ממספחת הקהתי מסבטו של לוי (עמ"ש ע"ו כפר' וארז) : — (ב) נשיאי עדה : טרי אלפים וטרי מאות : — (ג) כי כל הערה כלם קרושים : כבר כתבתי במקומות אחרים (סוף פר' ימרו, ועוד) סקודס מעשה העגל לא היתה דעת האל להקדים משפחה אחת ומקום אחד לעבודתו, אבל כל ב"י יהיו ממלכת כהנים, וכל אחד מהם יהי דשן להקריב קרבנות ככל מקום כרצונו ; ואם מלאנו בפר' ימרו וגם הכהנים הנגשים אל ה', הם נדב ואביהוא ושבעים איש מכני ישראל הנגשים אח"כ לה' כמקופר סוף פר' משפטים, ושם קראם אזילים כלו' מובדלים מאחיהם ; ומלאנו כש"ב (ח' י"ח) שבני דוד וכניהו, והכרתי והפלתי כהנים היו, כלו' מגדולי העם ושריו שיש להם מלך מדיני ויושבים בטוחים על כן ובסיס (בהן-בון, מהל-מול, בהת-בוט, להט-לוט) ; ואחר מעשה העגל כביכול נהפך לב' ה' על העם וקבע שרק משפחה אחת ושכח אחד ישמשו לפניו בבית אחד, ועי"ו לא יכנסו תוך עבודת האל חקי זרים, וכ"ו היה קשה בעיני אזילי העם כי בזה נגרע מגדולתם, ונתחברו עם קרח במחלוקתו עם משה כאלו הוא מדעתו בדה כל זה לתת שדרה לאחיו וכני אחיו ; וזו ג"כ דעת מדרש חנחומא, שקרח הלכיש עדתו טליתות שכולן תכלת, באו ושאלו את משה טלית שכולה תכלת חייבת בציצת או פטורה ? כלו' תכלת הוא גוון דומה לרקיע, וכראותנו אותו נזכור מצוה ה', ע"כ נלטינו לתת פתיל ממנו על כנפי בנינו, אבל אם הטלית כולה תכלת מכ"ט שבזכור את ה' ואת מצותיו, וא"כ אין צורך לתת עוד פתיל ממנו על הכנף ; וכן ביתר פעמים שאינם מחשבים עצמם כולם קדושים לריך שיהיה אחד מהם יומר קדוש וקרוב לאלהים, אבל כב"י שכולם קדושים וכתובם ה' ולא ישכון כחנויסלע או

כמערות לורים כמסופר. בלילי הגוים מקום שרק הכהנים יכולו עדין אין לירך
 שיהיה אחד מהם או משפחה מהם מיוחדים לעבודתו ; נכון שאחד כחיד יהיה שופט
 ומנהיג וכו' לא ימדרו שא"ל לחברה בלי קנין שוטר ומושל, הכל בגלל יוסר מדותיו
 וזך שכלו או בגלל גבורתו, לא מפני שהוא משפחה מיוחדת, ע"כ לא במטה מאסו
 כ"א באהרן ובמשפחתו ; ולשאלתם אם טלית שכולה תכלת חייבת בליכת או פטורה ;
 היו סיכורים שמשם ישיב פטורה היא, והוא השיב שאעפ"י כן חייבת, כלו' עכ"ז
 שאמת הדבר שכל העדה כולם קדושים וממלכת כהנים, לריכים הם לכהן מיוחד
 שיהיה יומר קדוש מן העם ; או לא ידעו לענות אותו דבר, והתחילו לזחק עליו,
 כדרך שיקרה בימינו בַּשְׁנֵי־כַח עס המפקירים בתורת ה' וכמלותיו, הם מתראים
 כטהורים ורואים לתת טעם לדבריהם מדוע יעברו על מצוה מן המצוות, וכאשר
 נוכיח פשעם על פניהם לא נשאר בידם כי הם כלי זין אחד והוא הלחוק,
 ומתלוצצים על המצוה ועל מליציה, וכו' פתישים כח הטובים באופן שאין עוד מענה
 בפיהם, והאולי מטעם זה נקראו הרשעים בהרבה מקומות לצים ; וע"ז זה המדרש
 מפורש ג"כ איך לא מצא משה מענה לטענת קרח ועדתו ונפל על פניו כמתחנן
 אליהם שישקטו מתלוצצותם באומרו שמעו נא בני לוי, שלכאורה אין זו משוכה נלחת
 למה שטענו הם : — (יא) לבן אתה וכל עררך : הנועדים עמך, נועדים
 ער דה' ולא על אהרן, כך פירושו לפי דברי רש"י ותרגום שר"ל, וא"כ מלח לכן
 הוראה כמו מל' כן כדברי הראב"ע, ואיך טועם לה"ק יכיר ההפרש בין לכן ועל
 כן ; וג"ל שיותר טוב לפרש כדברי המבאר לנתה"ש שהשמיט מה יהיה עגסם, לכן
 אתה וגו' אוי לכם, ומה שהמבאר הנ"ל כתב שכן היה גם מליצת לכן כל הרג קין
 (ער' בראשית) אני פרשתי באופן אחר, עמ"ס שם : — (יב) רא נעלה - נראה
 שהמשכן והאלי אהרן וכניו אשר סביבותיו היו במקום יותר גבוה ממקום חניית מטה
 ר'הובן, ע"כ נשתמש בל' נעלה : — (יג) כי תשחרר : עתה התחילו דתן ואבירם
 להתרעם גם על שררת משה מה שלא היה מתחלה, שלא אמר והנחנו מה כי תלינו
 עלינו כמו שאמר פעם אחרת (פר' בשלח), רק ואהרן מה הוא כי תלינו עליו, ושלחו
 למשה לאמר אתה שולח לקרוא אותנו לפניך כשר וגניד, ומה היה הטובה שעשית
 עמנו שבעבורה נקבל מרוחך ? הלא הָרַעְוָת וְלֹא הִיטַבְתָּ עִמָּנוּ ! הולאתנו ממלרים
 ארץ וזבת חלב ודבש ואף אם הביאותנו לארץ כנען שגם היא ארץ זבת חלב ודבש לא

היינו חייבים תודה לך, כי או השיבות לנו מה שנטלת ממנו. מכ"ס שנטלת ולא
 שלמת, ובמה תֵּאָיִם עלינו ? האם תגזור לנקר עינינו לעולם על שלא קבלנו דברך,
 אתה המשחרר עלינו בחוקה ? מזה לא נירא. ולא נעלה (רס"י) ; וג"ל **שְׂהֵאנָשִׁים**
הָהֵם אמרו על עצמם, מ"מ נוכל לפרטו ג"כ על קרח ועדתו, כלו' גם אם הננוכ
 דעתם, דעתנו לא הננוכ ולא נעלה ; ודחן ואבירם לא רבו עם משה על דבר הכהונה
 כי לא מצאנום מקריבים קטרת ולא היופת להם עליה כלום, אבל היו מעוכרי העם
 הנותנים נקולם בכל מקום שיש להתרעם : — (טו) **אֵל תַּפֵּן אֶל מִנְחָחָם** :
 מעודי מקרא זה היה קשה עליו ולא יכלתי להלמן, איך יהיה שמשם יֵאָיִם על קרח
 ועדתו בהקרכת הקטרת, ואח"כ הוא עצמו כספק אולי תתקבל מנחתם עד שהולך
 להתפלל שלא תקובל ! וגם בעיני חו"ל היה הדבר קשה, וזה אחד מן המקראות
 שאומרים דרשני, כלו' בלי פירוט לא ניכל להניח שום פסוק שכתבך, ואם א"א
 לפרטו בדרך פשט גריכים אנו לענות אל המדרש, ואמרו שכונתו על חלקם בתמיד
 לבור שהאש תניחנו ולא תאכלנו להורות כי נזופים הם למקום ; וזה לא ימכן ממה
 טעמים, וראשון לכולם שלא הקריבו תמידין בל"ח שנה שהיו במדבר שכן כתוב (פה'
 פנחס) עולת תמיד העשויה בהר סיני, ששם הקריבו תמידין כמצוה בפר' תצוה
 « וזה אשר תעשה על המזבח » וגו', ואחר נקעם מהר סיני אולי הקריבו כהיום
 חונים במדבר פארן באותם מ' יום שהמרגלים היו מרים את הארץ, ואח"כ חדלו
 להקריב מפני שהשכו עצמם כנזופים, למקום ; ונחזור למקרא שלפנינו התמוה בעיני
 מהך, ומאחר שאיני מולא קורת רוח בדברי שום אחד מן המפרשים, הנני מוכרח
 לסל דרך חדש לעצמי גם כי קוליס ממאירים סביבותיו, ועלה על דעתי שת"ו של
 תיבת תַּפֵּן היא במקום אר"ף כמו ששערתי בתיבת אוכיר (ככל המקום אשר
 אוכיר את שמי, סוף פר' יתרו) ששם להפך האל"ף במקום ר"ו, ואלו הוא במקום
 לא או תיקון סופרים הוא אחר שמלאו בתוב תַּפֵּן במקום אר"ף ; וכונת המקרא היא
 שהיה למשה על שקראוהו משתרר בחוקה ומטיל אימה יתרה על הזכור עד שיצוה
 לנקר עיני איש שלא יחיש לסור אל משמעתו, ואמר לפני ה' « זה יאמרו עלי ! אני
 שלא אפן אל מנחתם, שמימי לא קבלתי מנחה מהם ולא פנתי אליה, לא לקחתי
 חמור אחד מהם כשרצו להשאילו לי, מכ"ס שלא עשיתי אנגריא בהם ולא הרעותי
 עמם ; ודומה לזה אמר שמואל כיון שנראה בעיניו שחשדוהו שגם ידו עם יד בניו

(ועמ"ט כביאורי על כ"ר ט"א י"כ ו') : — (יח) ויקחו איש פחתתו - ביום
 המחרת גם כי לא נאמר כפידוש, וגם אהרן לקח מחמתו, עד שאמר ה' לו ולמשה
 הכדלו מתוך העדה הזאת ; מכ"ט שמלאנו שמה וזקני העדה הלכו אל דתן ואכירס
 ואהרן לא היה עמהם, ח"כ אולי היה עם קרח ועדתו לפני אהל מועד ; והמכאור
 לנתת"ט כתב שקטרתו של אהרן היתה קטרת הנקרא, ולא נראה, לפי שהם הקריבוהו
 בחצר המשכן לפני מזבח הנחשת ולפי הפסוק גם אהרן היה שם, ועוד קטרת של בקר
 הוה על מזבח הזהב ולא על המחטה : — (ל) ואם בדיאה - דבר חדש שלא היה
 מלפניו (עמ"ט כפר' כראשית על פ'על כרא), ויקרה לפעמים שתבקע הארץ ותכלע
 כל אשר עליה, רק לא יחזרו פני האדמה לקדמותם כמו שהיו מתחלה, אבל יספכו
 לפניו אחרים ; וכאן נראה שנפתחה הארץ כמו פה וכלעה דתן ואכירס וכל אשר
 להם, וכנגדה מחדש וחזרה לכתו שהיתה מקודם, וזו היתה כריאה חדשה : אותם -
 דתן ואכירס וכני כתיים וכל האדם אשר לקרח כלו' עבדיו (אולי כל אלה סייעו
 במחלוקת) וקרח עלמו כשרף (עיין במשדל) ; ומה שכתב על תיבת לקולם (ל"ד)
 מ מפני נפילת הכתים « אגב שטפיה לא דק, והיה לו לכתוב האהלים, וכתים כמדבר
 מכין ? וגם אם יפלו האהלים לא יגרמו קול חזק :

י"ז

(ג) רקועי פחים - טסים מרודדים (רס"י) ורקועים הוא שם מופשט על משקל
 פפורים, ופחים הוא מעשה נפחא הנופח באש פחם ומוליא כלי למעשהו, וגם פח
 ומוקס מעשה כרול מסורס זה, ומכ' שמו' סמוכי' שהא' מהם שם מופשט יתהפך זה לשם
 התאר, ח"כ רקועי פחים כמו פחים רקועים : — (יא) ושום קטרת - להראות
 שקטרתו של קרח ועדתו הביאה המנעה, וקטרתו של אהרן עלרה אותה : —
 (יג) בין החיים ובין המתים - ולא ירא פן ידבק בו הדבר (טד"ל) : —
 (יח) ואת שם אהרן - עכשו שנתקבלה קטרתו כרטון, נראה ברור שמכל שנט
 לוי הוא לבדו נבחר לכהן מאחר שקרח ואולי גם לויים אחרים שהיו בעדתו נשרפו,
 ח"כ לא היו צריכים לאות כ"א להראות כי שנט לוי נבחר לשרת, וזה למדנו מן
 פריחת מטה אהרן לכית לוי : — (כא) בחוך טטותם - ולא במקום היחוד : —
 (כב) ויגמל - שרש גמל קרוב לגמר, נגמר הפרי, וכן ויגדל הילד ויגמל (פר')

(יח) ויגמל וינקמו, ויגמל-טוב מעיקרו כמו טלס, לפי שסחם הנמול והתשלומין
 אינם כאים כ"א אחר גמר המלאכה, ויהפועל נומר מלאכתו ובעל הכית משלים
 דברו, ואח"כ הושאל ג"כ לעשות חסד בלא חיוב, לפי שאם האל הוא הנמול יש להניח
 שראה באדם זכות, ואח"כ הוא הנמול הוא משלם אחת מני אלק מתועליות הנאות
 לו מחברת כ"א ומחסדו האל עליו :

י"ח

(ב) וילוו עליך : לשון נופל על לשון כאלו שם אכיהם מוכיח עליהם שהיו
 מעומדים לכך : — (טו) בכור הבחמה הטמאה תפרה - כנר פירשתי כפר'
 בא שמה שכתוב שם פטר חמור דבר בהמה לפי שלא היה אללם מנהמה טמאה כ"א
 חמורים, ולא מלאנו נוכר אללם שם בהמה אחרת אפילו גמלים גם כי במדבר היו,
 ודין עריפת פטר חמור אם לא יפדנו הוא לפי דעתי ג"כ, ליתר מיני בהמה טמאה :
 — (כט טבל חרבו - מאחר שהוקפה החלב להקריבה על המזבח, השתמשו בשם זה
 להוראת קרבן ותרומה, וכן « כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן » (למעלה י"ב),
 וכן כאן מכל חלכו מוסב אל ה' הנוכר כחצי הפסוק הקודם, מהמטער הנתן לכם
 והיה ראוי להנתן לה' תרומה וח"כ הוא חלבו כלו' תרומהו, מהחלב הזה תרומו
 מקדשו, אחד מעשרה שהוא חלק הקודש שבו, ומכאן נראה שתרומה גדולה היתה
 צריכה להיות לכל הפחות אחד ממאה, וככן ידק מה שמעלים את המדומע כאחד
 ומאה (משנה שבת פ' כ"א מ"א) ; ונראה ג"כ שהיו יכולים לתת מעשר ללוי קודם
 תרומה גדולה לכהן, והלוי יפרישנה הוא ממעשרו (וכן הוא הדין אם הקדימו הלוי
 לכהן כשהתבואה עודנה בשבלים), ואם הלוי לא יפריש תרומת מעשר הוא מחלל
 קדשי כ"י (ל"ב) שנתנו לו מעשרותיהם על מנת שיפריש מהם תרומה לכהן :

פרשת חקת

י"ט

(ב) זאת חקת התורה וגו' : כדור ראשון אחרו לאתם ממלרים לא היו
 כ"י כ"ח מוקים באמונת יחוד ה', והאינוס מקריבים קרבנות לשעירים שהם אלילי
 המדבר, ע"כ לא דבר משה דברי לעג וכזיון על האלילים כדרך שדברו דוד (מומר)

קט"ו) וישעיה וירמיה כפה מלא, וקראם ג"כ אלהים אחרים כאלו ממשות כהם, שלא להתנגד מכל וכל לדעת הדור, כי בזה לא די שלא יועיל לקבוע בלפס אמונת היחוד, אבל ירחיקנה מדעתם עוד, וכן אמרו חו"ל « גיורא עד עשרה דרי לא חבוי ארמאה » כזפיה « (ת"כ סנהדרין ז"ד י). לפי שנלמדו מקטנותו לכבד האלילים ההם ועובדיהם, יבשה כשרו חידודין חידודין בשמעו דברי לעג עליהם גם כי נחנייד כי הרגל הילדות נעשה בו טבע; וגם ליחרו (שעלו אמרו רז"ל מאמרם הכ"ל) כודאי לר מה שעשה ה' לפרעה ולמלכים וגם באלהיהם עשה ה' שפטים, והתחנותו כמשה לא היתה די לשחק בלכו מכל וכל לער איבודם; מ"מ ויהי ה' למשה כמה מצות וחקים המתנגדים לחקי מלכים ויחר הארצות שכ"י נרים בחוכן וזה טעם חקים הרבה הנעלם ממנו ונודע לדור משה; וכן במלכים היו עובדים שור כולו שחור וכחם משולש לכן על מחו, או להפך השור לכן והכחם שחור; וה' ויהי למשה שיקח פרה חחת שור, ואדומה כולה לא שחורה ולא לבנה, וישרפו להסיר הטומאה באפרה, כי כן האפר מעביר הוזהמא והכתמים, והמתעסק בה לא יקרא ש' רק יטמא: חמיטה לפי הפשט כיתר המקומות (ד"מ תמים יהיה לרצון כל מוס לא יהיה בו פר' אמר) כלי מוס, ובה פירושו אחריו (גם כאן כמו בפסוק הכ"ל): — (ו) עץ ארזי מאמר רז"ל « אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון » היתה דעה ואמונה כפי כ"י משנים קדמוניות, והיתה מועילה מאד לשמרם מפשע כי יראו ממות; והטמאים למת לרוב הם קרוכיו וכני כיתו ובהיות ידה במשפחתם, יפשטו גם הם במעשיהם ויטובו, כדרך שאמרו גם חו"ל (ת"כ שבת ק"ה): « מת אחד מן האחים תדאג כל » המשפחה »; וזה דבר טבעי, ומחמת רצון עליון אדם שוכח המות, ובמות אחד מקרוכיו הוא זוכרו וחרד ממנו פן יבואו גם הוא, וא"כ בטהרתם מטומאת מת יקחו ען ארזי ואזוב ושני תולעת כדרך שלוקחים לטהרת המורה; והטעם מדוע נבחרו ג' מינים אלה הוא שהארז הוא גדול האילנות בא"י, והאזוב הוא השפל והנכבד בנטעים, והקב"ה משפיל ומרים, ותולעת שני הוא נכבד אדם הדומה לדם, להורות שעל חטאתו היה דם החוטא ראוי להספק, ובכן ישיב מעשיו ה' לכו ויטהר נפשו ונשמתו: — (יב) הוא ירחטא בו: אין אדם עולה מטומאתו כלי טכילה (עמ"ש ע"ו סוף פר' מנורע), וכיום טהרתו הוא טובל, א"כ אין חידוש שטמא מת יתחטא ביום ה' שבו הוא עולה מטומאתו, אכל שיטרך ג"כ להוות עליו ביום

השלישי, זה הוא דבר חדש ומתמיה, לפי שכוכ ומנורע לא היה שום דבר על יום ג' לטהרתם, וא"כ אולי יקל איש על עצמו ויאמר « הלא די לי טהרה עלי ביום ה' סוף » ימי טהרתי, » פ"כ הוהיר הכתוב, אם מלבד יום ה' יתחטא גם ביום ה', או ביום ה' יטהר, ואם לא יתחטא גם ביום ה', או ביום ה' לא יטהר, גם אם נתחטא בו (מהר"ר משה הלוי ערענרייך): — (יג) את משכן ה' טמא ככר חוייתי דעתי (ויקרא ה' ב') שאדם טמא המתעלל מהטהר חוטא, ומכאן סמך לדברי שלח כתב שאם יכנס למשכן כשהוא טמא ענוש כרת, אכל כתב סתם אם לא יתחטא, לפי שאולי ישכח טומאתו ויכנס למשכן, או יגע באחרים כלי דעת ויטמאם והם יכנסו למשכן; ואולי עיקר הלוי הוא (כמו שכתבתי בויקרא ה' ב') להרחיק מישראל תחלואים רעים ע"י נקיון גופם, והבלתי חש להכניא על עמו תחלואים רעים ראוי הוא להכרת: — (כא) ומוה סי הנדרה וגו'. כל אלה טובלין כי עלול הטמא ליגע במו הנדה, והמוים עליו טמאים מהטעם האמור בפסוק האחרון, שכל דבר שהטמא כונע בו יטמא, והנוגע באותו דבר יטמא עד הערב, והנוגע במים צרנע אינו מטמא בנדים, והמוה אותם שמתעסק בהם מטמא גם בנדין, והכהן המתעסק בפרה והשורפה והאזוב אפרה, לריכוס להיות טהורים לבלתי טמא האפר, אכל מאחר שנטרפת הפרה מחוץ למחנה כלי הקריב אפילו דמה על המזבח (פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים היה מזה דמם על הפרכת, ופר ושעיר של י"ב היה מכיא דמם מבית לפרכה), אולי יעלה על לב העם כי הקריבוב לאל אחר, ולהסיר מלכס דעה זו ולהרהות שאינה קרבן, עשה הכתוב טמאה, והמתעסקים בה נטמאים כעבודה; או נאמר שלפי שגם היא באה לכפרה (כמו שכתבתי בפסו') ו' ומוה ל' ירחטא שהוראתו יסיר מעליו החטאת, וגם כדברי רז"ל נקראת חטאת, ובנין התפעל הוא בנו של פעל, ורחטא הוא כמו דשן שרש סקל שהוראתם הסיר הדשן השורש או האבנים, ובהוראה זו בא במקום פעל הוזה, כמו הכהן המחטא אותה, פר' לו; תחטאני באזוב, ואתה, תהלים נ"ה ט') המתעסק בה או באפרה מטמא בנדים, כמו שמתמאים בנדים שורפי פר ושעיר של יום הכפורים והמשלח את השעיר לעזאזל כאלו נגעו בדבר מוזהם, מאחר שחסור החטא מהחוטאים ומכאן על בהמות הלה, כי המים המעבירים הכתם נסרחים הם בו; והיה ראוי שיכבד הלוי שגם העוסקים בשריפת פר כהן משיח ופר העלם דבר יטמאו

אבל לא בא מזה דבר כפירוש (ויקרא ד' א-כ"ב), ויש ללמוד בהם סתום מן המפורש ;
 ואין ספק אללי שנכוני. דעת ימצאו בדברי אלה הכל הנלים, אבל התורה נהנה לנו
 מחנה, והחקירה בחוקיה לא כלכד הפשית ומותרת, כי גם מזה עלינו לחקור ולדרוש
 טעמים כל א' כפי ידו, והאיש המשתחמט מחקור כס מיראתו מפשע, הוא גורע מערכה
 כאלו גם תורתנו תפחד מחקירה פן ינוסו יסודותיה, בעוד שלהפך בה יחוקו
 ויכוננו : — (כב) והנפש הנונעת - בטאז בין סגנע טמא כטהור בין טהור
 סגנע כטמא, כטמא, הטהור (ועמ"ס כפר' אחר כ"כ ד')

כ

(א) וחמת שם מרים - דעת גד"ל (כתשתדל) נוטה לדעת בעל הרכסים
 לבקעה שמיתת מרים ויתר הענינים הנזכרים בפר' וו עד מיתת אהרן לא בשנת
 הארבעים אירעו, אבל כל"ו שנה שחלפו מנסיעתם מקדש ברנע עד שנת המ' שנה
 מת אהרן ; ולא נראה לפי שתכף לנסיעתם מקדש מדבר לין באו הר ההר (לחטה
 פסוק כ"ב וכפר' מסעי), ומת שם אהרן ; ומה שאומר כי בקדש יטבו ימים רבים'
 (דברים א' מ"ו) על קדש ברנע באמר, שאעפ"י שאמר ה' להם (למעלה י"ד כ"ה)
 מחר פנו וסעו לכם המדברה דרך ים סוף, נראה שלאיו סנה נתעכבו שם ימים
 רבים, או נכמרו רחמי ה' עליהם והניחם חונים במקומם כי ראה שגר להם לשוב
 ולהכנס למדבר, עד כי נאלו לשבת שם ונסע עמוד הענן ונסעו גם הם ; או מחר
 כוננו לאחר זמן, והראשון כ"ל יותר ; ומטובות בעל הרכסים לבקעה (עיון כשתדל)
 מבוטלות אחת אחת ; חטובה א' מבוטלת מדברי גד"ל עלמו ; ב' - שני קדש היו,
 האחד קדש ברנע כמדבר פארן והשני קדש עין משפט כמדבר לין (עמ"ס פר' שלח
 על פסוק ויעלו ויתורו את הארץ ממדבר לין וגו'), וכאן **סַרְבַּר** כשני ; ג' - גם
 כל"ח השנים האחרות אירעו מאורעות מלבד מחלוקת קרח ולא חש הכתוב לספרם
 מחמת גריעות ערכם, שלא כל המאורע לישראל יספר הכתוב, רק מה שראוי להשאיר
 ממנו זכר לדורות כשכיל שתלא ממנו תועלת לקוראיו ויודעיו, ומה תימה בדבר אם
 כל"ח שנה של שלוח לא אירע דבר גדול הערך ובטנה אחת רבו המאורעות ? הלא
 בקורות שם ועם יש כמו כן ! ד' - על ארבעה חדשים של חניה יתכן יפה ל' ישיבה
 (וישב ישראל בקדש, שיפטים י"א י"ז), והשילוח למלך אדום היושב סמוך להם ומיאונו,

וכן למלך מואב יכולים להיות בזמן ד' חדשים ודי והותר להם גם חדש אחד, וג'
 חדשים כחשכבו אח"כ (עמ"ס דברים ב' ו'), ועל ענין מסעות כ"ו ומיתת אהרן
 במיסרה כמסופר בפר' עקב, עמ"ס כפר' מסעי (ל"ג ל"א) : — (ג) **בנוע אחינו**
 לפני ה' - במיתה הטובה ומשינה (עמ"ס בכרזית כ"ז ו'). ויש להניח שכל קרח
 ועדתו ודחן ואכירס דברו שמתהם עשתה כעס רוטס גדול כנראה מן הכתוב,
 ורוטס זה האריך לשנים הרבה : — (ה) **ולמה העליהנו** - גם מפסוק זה כ"ל
 שמריבת הסלע היתה בזמן רחוק מימי קרח, ודור אחד הוא החזור לתרעומת על
 איחור ביאתם לארץ : — (ז) **ויפלו על פניהם** - לא ככרמים מפני העם כי
 יראו מהם ונאו לחסות כלל שדי, רק כי נכמרו רחמייהם עליהם כראות אותם
 מעונים בלמא, ונאו להתפלל עליהם ; ומה שאמר אח"כ שמעו כל המרים לא יכחיש
 זה השירוש, כי רלו שיהיהרו תשיבה כלבם כדי להיות ראויים לנס, וכונתם לומר -
 תחת תרעומתכם עלינו הכלתי יכולים להוויא מים מקלע, היה לכם להצתיר לאל
 והוא היה שומע לקולכם : — (י) **ויקח את הסטה** - רצון האל היה שמשנה
 יזכיר את ישראל ויאמר - « ראו אכן דומם זו טאינה מכינה שומעת בקול ה' וכותנת
 » מימיה כמאמר בלי שינטרך להכיתה, אחס כרואים כללם ודמות אלהים, אחס עם
 » סגולתו, לא תשמעו בקולו אם לא יכה אחכם, כמו שמעו אבותיכם שלא שקטו
 » מתלינחם עד שקסתה יד ה' בהם, כן אחס דור שני לא תשמעו עד שתבאו גם
 » אתם » ; אבל אחר שלהוויא המים הוצרך להכות הסלע לא יכיל עוד
 להוכיחם בדברים אלה ; ובחורב לא רצה להוכיחם והיה פוכל תרעומותם, כי
 מקרוב ילאו מתחת לוחיהם, ונפסס טחה עחמת פנים, ותיה מלפה אולי כשכתם
 חפטי לנטח במדבר, נפסס חתנשא ותתרוםם למחשבות נכונות, וכה"א « ובמדבר
 » אשר ראית אשר נשאך ה' אלהיך כאשר ישא איש את בנו » וגו', וכפר' עקב
 בדברו על ענים כמדבר מ' שנה הוא הומר « וידעת עם לבכר כי כאשר ייסר ה'ים
 » את בנו ה' אלהיך מיסך » ; וזו דעת הקדמונים שגם גד"ל נוטה אליה, ובכל
 הדעות על חטא משה היה הנכונה כי בקרובי הקדש (פר' שמיני) אמר ה' ע"י משה
 לאהרן וכניו ; ולהסיר מכ"י הדעה הכיובת שכלילי העמים גם אלהי ישראל מתפתה
 לכהניו ע"י קרבתיהם ומעלים עיניו מפשעיהם, היה ראוי שייסרם על כל חטא
 השילו הקל שבקלים ; ובהקריאי לתלמידי מומור ק"ו, כבואי לפסוק ל"ג כי המרו את

פירוש סד"ל הוא שירוי באמת, אבל יש להשיב עליו שלא מלאנו בתנ"ך פעל נשען להוראת עמד כמקומו ולא קרב יומר; ועוד אם האל נצב ונשען לנכול מואב אך ענר אשד הנחלים הנוטה כלו' הקרוב לעיר הממלכה (שִׁבְתָּהּ?) ער הוא רבנח? הלא היה לריך לעבור נחל ארנון לעבור האשד שמחני ירדו הנחלים המהקבלים ונעשים נחל גדול הנקרא ארנון! (אֲשֶׁר מְגוֹרַת שָׂדָה בְּלִי אֲרָמִי שֶׁשָׁךְ וְהָאֱלֹהִים וְנִסְפַּת, וְכֵן כָּל־אִיטָלְקִי יִקְרָא Versante לנכנוני ההר שמהם ירדו נחלים). ונס דהנוטה היה לו לכתוב, ולא אשר נטה; והואלתי לתקן במקלח פירוש סד"ל היפה ולומר שישראל הוא נושא הפסיק, ונשמע מאליו או היה כתוב בספר מלחמות ה' קודם «את והכ בסופה», «ישראל עכר את, כלו' אלל והב, בסופה יסער להלחם נגד בני מואב, ונס עכר את הנחלים נחלי ארנון (ע"ד הארון הכרית, יהושע ג' י"ד) והשד הנחלים ההם (מלך המדבר ולא מלך ער מואב כדברי סד"ל) כאשר נטה (ישראל) לשבת (היה ראוי להנקד לַשִּׁבְתָּהּ) בארץ מואב לנוח סס מקוסי דרכו, כינס לו סלח לעבור בארצו ולא אבה (שִׁפְטִים י"א י"ו), ולא אחיו הוא כאדים רק מקרוביו, ובלווי ה' (דברים ב' ט') נשען ונה מיניעו (והשענו תחת העץ, פר' וירא) ומלא מים ומזון אלל ארנון שהוא נכול מואב: — (טז) ומשם בארה' חורו פעס שניה למקום הכאר לקדש וקראוה כסס קדש לזכרון הנס והז שרו שירה זו לנחם לב חסה כי רע לו בעבורם, ודעת הח' פיליפפואן, שהיא באר אחרת ומעשה חדש, רחוקה, כי כן כתוב במחקק במשענותם א"כ הוציאו המים במטה, וזה לא היה כ"א בחורב ובקדש, שאם לא כן היה הכתוב מספרו לנו: — (יז) עלי באר ונו' עד במשענותם הוא חרוו ראשון של טירה הרוכה ומפוארת כשירת משה ודבורה, ושגורה כפי המון היעס כהנה, ומדוע לא נכתבה לא נוכל לדעת כהיום: — (יח) וממדבר סתנה' מחובר לפ' «ויחננו מעבר ארנון אשר במדבר,» כמעבר בין סלעי המדבר (Arabia Petrea) המכיא להרנון, ומן המדבר ההוא נסעו וחנו במתנה: — (יט) נהליאר' מקום נחלים שוטפים בכח ואל, וכל ארץ עמון ומואב היתה ארץ נחלי מים, ישמות עריה (סירבא, דיבון משרש דיב או זוב) יורו על טכפה, ובכן היתה ארץ מקנה: — (כד) כי עז ונו' וסיוחן כהלחמו עמהם לא יכול לכבוש משס והלזה, ע"כ נס ב"ו לא ירשו מארץ בני עמון יותר מכן, וכן חרנס נס סד"ל: — (כו) במלך מואב הראשון' שהיה מולך על מואב קודם בלק, ואולי מפני

שלא יכול להגיל את ארצו נרשיהו בני מואב ממלוך עליהם וע"כ ירא בלק סן כמקרהו יקרה גם לו; או עד הנה לא היו מלכים למואב כ"א אלופים או אילים, וכפ"א בשירת הים אילי מואב יאחזמו רעד:

פרשת ברק

כ"ב

(ד) עתה ילחכו' רהיה למה ששירשתי למעלה (כ"א י"ד) שישראל מלאו מנוחה ומזון כסכאו אלל נכול מואב, וע"כ זקני שני העממים מואב ומדין סאלל נכוליהם חנו ישראל אמרו אלו לאלו, עתה קהל גדול כזה ילחכו כל סכיכותינו ואנחנו נמות כרעב, ולא אמרו עתה ילחמו בנו, אולי כטחו שמפני קרבחם מחמת אכרסם ילוט לא ילחמו כס כמו שלא נלחמו באדום, או ידעוהו בודאי כי ב"ו כקנטחם מהם מזון הנידוהו להם; וכ"ל שאין צורך לומר כדברי סד"ל שהאל ית"ש לא הניח לכלעס לקלל את ישראל מפני שבני מואב כראיתם כי נוטים מעליהם היו מיחסים הדבר לקללת כלכס שהכניסה מורך כלכס (וא"כ לא היו יודעים מתחלה שלא ילחמו כס) ונמלא סס שמים מתחלל, לפי שכלל זה היה מתחלל אם נכיה סקר יטיף כסס אלהי ישראל קללה על עס סנילתו, ובלק ובני מואב: ההאמינים באמתח נכיאוחו יחשבו שה' שָׁפָה בפיו: בעת ההיא' שהמליכיהו אחר שגרשו את מלך מואב הראשון, עמ"ס למעלה כ"ה כ"ו): — (ו) ואנרשנו' לא כתב ואשטירנו ואכניענו, רק הנרשנו מפל גבילי זלא יביא רעב על ארץ כחנחו על נכילי ימים הרבה: — (ז) וקסמים בידם' סד"ל כתרנימו פירש שהכיאו בידם סכר הקסמים, שהיה לריך כלעס לעשית לקלל את ישראל, וקסמים כמו לתתי לו כשורה (ס"כ ד יוד) סכר כשורה; וכ"ל שנוכל עוד לפרש וקסמים בידם שנס הם זקני מדין היו בידם הקסמים, כלו' היו בקיאים בחכמת הקסם, כי כן כל שרי בני קדם היו יודעים בה, כמו החרטמים בבית פרעה והאשפים בבית נביכדנאצר, וכהיות להם חלק בחכמה היו יכולים לבחון מעשי בלעס ולהופץ עמו מה לעשות להללים בקללה; ומקור חיבת קסם כ"ל שהיה מל' ארמי נזומא, עבד הנז דגזים ולא עבד (מ"ב שבעות מ"ו), ענור נכולי היכולת: — (ח) וישבו שרי מואב' לפי פשוטו נחשכו סס נס שרי או זקני מדין (הם השרים הם הזקנים), והוכיר שרי מואב כלכד

לפי שהם עיקר הַפְּלִאָכוֹת : — (יא) קבה לי • על שרש נקב וקנב כתבתי סוף פר' אמר, והחכה ראויה להנקד קִבְהָ משרש קנב או קִבְהָ משורש נקב, וכאם בקמץ רחב על משקל אָרְהָ-לִי שגם היא משפטה אָרְהָ ; ועל ההפרש בין קלל והדר ככתבתי בראש פר' לך לך, והראוי כאן הוא שרש ארר, וגם לא בא כפרסה זו שרש קלל רק קנב או ארר, אבל כפר' תלז (כ"ג ד') וכיהושע (כ"ד ט') נשתמש בשרש קלל בענין זה : — (ב) אם רקרא לך • במקום לקרא אותך, לפי שקרא ל-ענינו קרא סָם, וכן למעלה (פסו' ה'); וסד"ל במרגומו פירש אם לקרא לך בעבור חמון ענה או לדבר אחר באו האנשים לך אתם, וקרובים לזה דברי המבאר לנח"ס, ולא נראה, כי גם שם' עושה עלמו כלל יודע, מ"מ כפעם ראשונה אמר לו כלעם בעלמו שבאו המלאכים לקחתו למען יקיב את העם, ואיך יעלה על לב ה' שיכואו עמה לקחתו להיעזר עמו מבלי שכלעם יגיד מזה דבר ? על כן נראה לי שכלעם הניד לאל דברי בלק ששלח לו לאמר מ"מ אל נא חמנע מהלך אליו, כי אם חרה בעיני ה' אלהיך על שלא שלחתי לך גם כפעם ראשונה שרים ככבדים, עתה איכבדך מאד וכל אשר תאמר אלי לעשות אעשה למען תללית בקסמך, אולי יתפתה ה' ויתן לך רשות לקללם ; וה' אמר לו • לא יחרה לי אם חלך כיון שבאו ואמרו לך שלא תמנע מלכת אתם, אבל השמר לך מדבר דבר נגד רעוני, ומה היה לו להבין שבהחלט אין רצון האל שיקללם, ולא יניחנו לעשות כזאת בשום פנים, ולא היה לו ללכת, והוא הלך. על כן חרה אף ה' עליו והזהירו שנית ע"י המלאך ולא הועיל, ועל זה נענש אח"כ שהרגוהו ב"י במלחמת מדין (פר' מטית) מכ"ס שהבין עלמו לקללם, וה' הניחו שילך וכזה יתקדש שמו לעיני בני מואב ; וכדי לשכר את האזון שצרה תורה בכמה מקומות שה' התנחם ממה שנור מתחלה, וגם כאן כפעם ראשונה לא נתן לו רשות הפילו ללכת, ובפעם שניה הרשהו ללכת כדי שיחקדו שמו והוא לא היה לו ללכת, לולי בטח לפחות את ה' בקסמיו : — (לב) כי ירש הדרך • לפי דברי סד"ל ירט בערכי כמו ירד' בלה"ק ויש כאן חילוף אותיות דטלג"ת, וא"כ ענינו כי הדרך ירד, כלו' אתה ירדת כדרךך לעשות נגד רעוני, ומיחס הידידה אל הדרך והכונה על כלעם ההולך עליה, או מסכ פניו מן כלעה ומדבר עליו כל' נסתר כמו שפירש סד"ל על פסוק יצועי עליה (פר' ויחי), והכונה האיש הזה ירד הדרך לנגדי, ובאיוכ (ט"ו י"א) מלאנו על ידי רשעים ירטני, וכונתו יורדני ויטפילני, ועיקר השורש היא הכרת

רט, והטי"ת מתחלפת גם בלד"י (נטר-נלר), וכן ירד ורוץ והיורד כמורד סתם רץ הוא, לא כן העולה, ומלאנו רצוא ושיב (יחוקאל א' י"ד) משרש רצה, והרץ עמו (תהלים כ' י"ח) שנראה שהוא מל' רינה מן רנה, ואולי גם ירש כל' ארמי ירת הוא מגורה זו, לפי שהיורש סתם הוא היורד מבעל השדה או בעל הנכס ס (ע"ד מני מכיר ירדו מחוקקים, שירת דבורה) ; או השתמשו בשרש ירד להוראת האחו באחוזה כמו שמלאנו באחאב שירד לכרם נבות לרשתו (מ"א כ"א ט"ו) ; — (לג) אולי נטחה מפני • אתה הבקי בקסמים היה לך לחשוב שאולי נטחה מפני (משדל), ואם חשבת זאת ובהכותך את אחינוך היית מכרימה ללכת נגד רעוני, הו' לא הייתי הורג אותה על שהלכה, כי אין כה עול, רק אוחך הייתי הורג ; והיראת הרגתי היא כמו כי עתה שלחתי את ידי (פר' וארר), הייתי שולח : — (לה) וירך בלעם עם שרי ברוק • גם הם עמדו וידעו כדבר מלאך ה' עם כלעם וכודאי הגידו לבלק, ועכ"ז היה בלק מק ה שיצליח כלעם בקסמו ויקלל את ישראל : — (לו) אל עיר מואב • היא ער מטרופולין של ארץ מואב, ומן ער כל מואב הדומה ללה"ק, נהיה הרכוי ערים ; ובלק מיראתו מישראל הצדחק מער שהיה בקלה הגבול, וקבע מוסכו בקרית חובות או בעיר אחרת (ועמ"ס כפר' דברים על פסוק והמואבים היושבים בער) :

כ"ג

(ג) שפי • היחיד מן שפיים (ירמיה יא י"ב), לראש ההר והמכוסה ענו וערפל, שלפי דעת הקדמונים מושב האלפים ; ומה שכתב וירך במקום ויער לפי שלא הגיע לראש ההר כי נקרה ה' לקראתו, אולי נרדס נדרך ושמע קול אלהים : — (ז) סהררי קדם • א"כ לכוא כשדה מואב הימה דרכו כירידה, סמך על מה שכתבתי למעלה (כ"כ ל"ב) : — (ט) ובגוים רא יחושב • נקריהת בשם עם קבולת אנשים יחד (מגורת עם) איך שמהיה גם כלל קלין שוטר ומושל, וכשם גוי כל היושבים בארץ אחת תחת מלך אחד בהנהגה מדינית, וההפרש בין ראם וגוי לא ידעתי, ואולי למ"ד של להם נוספת שכן מלאנו שם אָפְהָ (לאמתם, בראשית כ"ה ט"ו), ועיקר שרשו אַפְם כחילוף אותיות אה"ע עם, כמו בשם עם, א"כ לאום הוא אמלעי בין עם וגוי, יש לו נשיא ואין לו מלך, וב"י הגורדים ממקום למקום

בלי מושב קיים, ופעמים רבות נשאר בלי קלין שוטר ומוטל עליהם ואיש כל הישר בעיניו יעשה. היו נקראים כפי שכניהם עם ולא גוי, עד שכתשבו בארץ והמליכו עליהם מלך, וזה כונת והיינו גם אנחנו ככל הגוים (ט"ז ת' כ') : — (י) רבע - אפילו אותה רכיעית מהם שאני רוצה פה במקומי לא תמנה : — (יד) ויקחהו : — עמו ; והרכה פעמים שמש לקח במקום נהג והביא, כמו ואחר כבוד הקחי (מהלים ע"ג כ"ד), תנהגני (מהז"ר י"ק) : שרה צופים - מקיס גבוה שהטיפים עומדים שם : הפסגה - משורש פסג, פסגו ארמנותיה (מהלים מ"ה י"ב) שרצונו עלו בארמנותיה הנכוהים והרמים ; ופסג קרוב לפסח ופסע (כפסע כיני וכוין המות, ט"ז כ"ג), א"כ פסגה ענינה לור יסלע נכיה בלי מסלול, באופן שהעילה אליו או יורדמנו לריך לדג ולפסיה מאכן לאכן, ומשורש פסג שפנינו פסוקיפתוח הרגלים, נהיה שרש פסח (הכיוון רש"י) האי מאן דפסח דקלא (ת"כ כ"ב כ"ד, וישנו ג"כ בל' משנה האילן שפסח שביעית פ"ד מ"ז) שפנינו בקע, ומשנו וישפחני (איכה ג' י"א) : — (כא) רא הביט און ביעקב - בלק קרא לכ"י בשם עם ללעג כאומר שהם בלי הנהגה מדינית, עם שולל וכוון, ע"כ שם האל כפי בלעם שאין בהם עמל ואון, וה' אלהים חמיד עמהם ולו יקראו בשם מלך בהריעם, וזמרים « יחי מלכנו ! » — (כב) כתועפית ראם - הראם לפי דעתי הוא שור הכר הקשה מאד לרדותו, וידוע שמשפט הזמיריים לכחוב כפל עיני כמלות טינות, ומלאכו « וירקידם » כמו עגל לכנון ושדיון כמו בן רחמים « (מהלים כ"ט ו) א"כ ראם היא ממין העגל, וכן « וירדו ראמים עמם ופרים עם אכירים » (ישעיה ל"ד ו) וכן « היאכה מ רים עבדך » (איוב ל"ט ט) כונתו על שור הכר שאינו מקבל מרדות, ואולי מזה שמו רים או ראם מפני שמרים ראשו ולה יספילני תחת העול ; רק שיהיה מין חיה בעלת קרן אחת כמו הרינוסירוס (Rinoceron) או דוגמחה לא נ"ל, סכן כחוב וקרני ראם קרניו (פר' וואת הכרכה) ל' רבים, והיה ראוי וקדן ראם קרניו ; והחכס המליץ יוסף ברזלי סובר שהו Renne, Rennthier הדר לעת עתה רק בלשון אכרופא ועסיף, ולפי השערותו כימי קדם היה כמלא גם על הרי הלכנון : — (כג) בעת - ל' חיוק (מסתדל), ואולי היראתו כמי עתה הנגור גם הוא משרש עתת הקרוב לעתד והוראתו עתיד הכל קרוב לכוא, כעוד שבעת נראה שהוראתו זמן עתיד רחוק, והואשאלה מלת עת גם להוראת זמן עבר רחוק ; ופירוש שד"ל על

פסוק זה שלא יועיל קסם ונחש לדעת מה שה' גיור על ישראל לא נראה, סכן בכל הפרשה הוא הולך ומגיד העמידות על ישראל וכפרט במשלו הרביעי הוא מתנבא לעתים רחוקות; אבל פירושו על מה פעל אל, שהוא ע"ד שפירשתי גם אני ויקרא שם המקום ההוא ה' ירצה (פר' וירא), שרוצה לומר שבעבור הגדולות והנפלאות שיפשה ה' לישראל יהיה ראוי להקרא בשם « מה פעל אל ! » הוא פירוש חדש ונפלא ; מ"מ יש לפרש ג"כ - לא יועיל קסם ונחש לפתות אלה ישראל להרשות אותי לקבל את עמו, ולהפך הגיד עתה הכרכות העמידות לכוא עליהם ומפעלות ה' לטובתם : ומה שהזכיר שנית יעקב וישראל, הוא ע"ד « לא יעקב יאמר עוד שמך » כי הם ישראל, « כלו' לא איש בא בעקבה ויברטיה תקראו חק איש שר ומתנבא גם על האלים והנכורים, או מתנבא בעור האל ; וכן כאן אחר שבהכפל המליצה כחכ שני השמות יעקב וישראל, אמר יהיה ה'ך שיהיה תקראו עם שולל וכוון הו גוי שר כגוים, הכו מעומד לגדולות, וכן בפסוק שאחריו אמר « הן עם כלביא יקום » וגו', כלו' אף הם עם הוא ולא גוי, הנו מתנבא על אויביו : — (כח) ראש הפעור - משרש פער (פיהם פפרו למלקיט, איוב כ"ט כ"ו) הנהיה משרש ערה והפ"א נוספת כמו כל' ישמעאל וכל' מלרי הקדמון, (יכן בשם פרעה, הפ"א היא כמו ה"א הידיעה והנותר ר"עו דומה לתיבת Rex כל' רומי), מקום גלוי ופתוח שממנו יראו כל סביבותיו למרחוק, והבעל הנעבד על ההר נקרא בעל פעור ; או פעור שם הבעל עלתו מל' ערוה, כי עבודתו עבודת ערוה, וההר נקרא על שמו :

כ"ד

(ה) מה טובו - חזר חמיד על הראשונות לומר שישראל יש לו הנהגה מדינית וסדר נפלא, וזיננו ראוי לשם עם רק לשם גוי : — (ו) באהלים - אילן המסך בעררהו כמו אהר, ומרנמוהו Aloa : — (ז) סאגג - אולי כל מלכי עמלק נקראו בשם הגג, כמו פרעה למלרי, אבימלך לפלשתי, אריאל למואב ; ומלאנו גונ שם לכשיא ארץ המגיג שיוטניה היו הנטי שלל וכו בעמלק (יחזקאל ל"ח י"ב), וגג בלה"ק הוא מרום הבית, וכל' אשכנו שגם בו כמו בלה"ק (פלג-פלה) הכרת גימ"ל וחי"ת מתחלפות (Mannichfaltig — Mannichfaltig) hoch, ר"ל גבוה ורם ; א"כ אולי הגג אינו שם פרטי רק שם התאר, וכאן ר"ל וירום מלכו מכל מלך

יושב על כסא רם וגטא : — (יא) והנה סנעך ה' סכנור' בודאי שאים אחר ילדים בקסמיו ויקלל את העם, ואם אתה לא תלחם, הוא מפני שה' לא חפץ שאכבדך : — (יד) איעצך : ל' עלה הוא להורות לאיש מה ישחלל לעשות למען יהיה ויבוא איזה דבר, א"כ קרוב ענינו לענין הגדת עתידות כהיראתו כאן : — (כב) בראשיתה לבער קיין' דעת ב"הט היא : כי אם יהיה דבר זה לבער (המכער, מי טיהיה) את קין, עד מה אשור חשבך : לא תשאר כשני ימים רבים, וכשוב ה' שנית עמו שאתה מתנודד עמו ישוב שכותך גם אתה : — (כג) אוי מי יחיה וגו' : אעפ"י שאוי באל"ף הוראתו לער, נקדמותו היה ל' קריאה כמו הוי ב"ה, ע"כ יתחלפו פעמים רבות זה בזה ; וכאן הוא לקריאה, כאומר מי ימן ויחיה איש יותר ממה שגור עליו האל, והאריך גם אני ימים, ואראה בעיני עתידות אלה : — (כד) בחים : לפי תרגום שד"ל הם היוונים הכאים מאי Cipro סבדרומה עיר ושמה Kitti, והכינה על מלכו מוקדון אלכסנדרוס והכאים אחריו שענו ארץ אשור והארצות אשר מעבר לנהר פרת ; אבל לפרט עבר על כ"י לא נ"ל, כי לא ישים האל כאן כפי כלעם רע על כ"י ; ונכון נ"כ הפירוש שכונחו על הרומים הכאים לעסקי מאי כמים טטס ינחו ברדתם הים באניות, וכן אמר בירמיה (ה' י"ד) « מלפון תפחה ברעה » אעפ"י שמלכות בכל ואסור היו למורח ה"י אלף שהיו כאים לטס מלפון דרך עקלתון, כי לא יכלו לעבור נהרי חדקל ופרת והנחלים הזורדים אליהם, והיו צריכין לסבוב עד מקום מקודם מן ההרים :

כ"ה

(ג) ויצמר' ל' למד בקר שלפי דעתי הוא כהוה זכר ונקבה (ותכטיט הכמידים וכיח), וע"כ בא הלוי לא תחרט כשור וכחמור יחדו (פר' תלא), א"כ ל' ערוה הוא, כזווננו כנהמות ולא ככני אדם שאשה היא רעיהו וחשוקתו ; ולא מלאנו מיכת למד לעבודת אל אחר בלתי בעל פעור (תהלים ק"ו כ"ח) : ויחר אף ה' : והכס במנפה : — (ד) קח את כל ראשי העם : נכון נ"כ הפירוש הנהוג קח את כל ראשי העם ודון דין והוקע החוטאים, אבל מלאנו בפסוקים הקודמים שקורא לחוטאים כסם העם, וכן אמרו רז"ל אין העם אלף רשעים (הביאו רש"י בשם ספ"י על פסוק ויהי העם כמתאוננים כפר' בהעלוהך), וקרוב

למה שכחתי גם אני למעלה (כ"ג ט') על שם עם ; ואם מלאנו וייראו העם את ה' (פר' בשלח) לפי דרש חז"ל ר"ל שאפילו הפחותים שבהם בראותם קריעת ים סוף יראו את ה' ; א"כ ראשי העם אולי הם המתחילים בעבירה והעושים אותה בזדון כומרי, וככן כנוי אותם מוסב לראשי העם עלמס : — (ו) והמה בכים : כי ראו שלא שעשו האופטים לקולם ונשאו פנים לחוטאים כי רבים ונכבדים היו :

פרשת פינחם

(יב) בקנאו את קנאתי : לא היה כסופטי ישראל איש מקנא לשמי בנשאם פנים לעוברי עבירה, ע"כ קנאתי אני לשמי ושלחתי המנפה, עד כי קנא הוא לשמי וחדלתי אני מקנאתי והמנפה נעברה : — (יג) ולורער אחריו : כבר הבטיח ה' לאהרן פעם ושמים שתהיה הכהונה לו ולורעו אחריו לדורות, א"כ מה הוסיף לפינחם חלף קנאתו ? אם חשאלני זה, אשאלך גם אני, ומה ברכה הוסיף האלית"ש לאברהם אחר עקרו את יצחק, הלא חזר והבטיחו על הברכות שברכו כבר ! אבל כונתו לולא הבטחתך כבר על כל הברכות האלה, לדקדק זאת דיה להניחן עליך ; וכן כאן הכהונה שהיה לך ולורעך אחרך לא כלכד בזכות אהרן אני אביך, כי גם בעבור זכותך, כי ראוי אהיה לה חלף קנאתך שקנאת לי : — (יח) בניבריהם : א"כ הענה להפקיר הנשים לעבודת פעור למען יכשלו בה"י ויחר ה' גם לא מכלעם היתה, רק מהמדינים שדברו גם על לכ אחת מבנות נשיהם להפקיר את עלמה :

כ"ו

(ו) לחצרון וגו' : משפחת פרץ היתה מרוכה באוכלוסין, ע"כ חלקיה עוד לשני חלקים, וקראוס נ"כ כסם משפחות ; וכן ככני מנשה מכיר היה למשפחה אחת, ונלעד בנו למשפחה אחרת, וכני נלעד עוד למשפחות אחרות, א"כ בהתיחס אחד מהם היו צריכים לחמשה שמות, גבר, בית אב, משפחת הבן, משפחת האב, שנט ; וכן כעכן בן כרמי בן זכדי בן זרח למטה יהודה ; וגם כי לא נזכר כאן שמשפחת הזרחי נתחלקה, יש לומר שכן היה כימי יהושע, וכן בללפחד בן מפר בן נלעד בן מכיר בן מנשה, וללפחד בן חפר ר"ל מאותו בית אב הנקרא על שם חפר : — (טב) ארה משפחת דן למשפחתם : משפחת שוחם (כפר' ויגש חושים) מתחלקת למשפחות

קטנות ; ואין להקשות שהיה לו לכתוב זאת משפחה, שכן דרך לה"ק, וכן וכני דן חושים (כפר' הכ"ל) ואין לומר הראוי וכן ; כל בני דן ומשפחותיו היו חושים או שוחם, שהיה במקום רבוי הבנים והמשפחות שבצבטים האחרים : — (סו) **ושם בת אשר שרה** : מה בא ללמדנו כאן ? והלא כבר הזכירה נפר' ויגש בין יורדי מצרים ? עד"ל בכיבודו החזיק באחת מן הדעות שהביא הרמב"ן עפ"י נוסחא אחרת באונקלוס (וטוס בת אחת אשר שרה), שלא היתה ממש בתו של אשר, רק בת אשתו מאיש אחר ויורשת נחלת אביה ע"כ הזכירה כאן ; ושתי קושיות בדבר : א' בת מי היתה ? בת אחד מיתר בני יעקב ? ומדוע לא יתקפה לו ! בת איש נכרי ? ואיך הזכירה בין זרע יעקב ! ועוד אפילו היתה בת אשר או בת אחד מאחיו, בעבור זה יקחו לאליה חלק בארץ לעצמם מלבד נחלתם ! וכי נחלקה הארץ לפי בני יעקב ! לכל היותר נחלקו בגמרא (ב"ב קי"ז) : אם נחלקה הארץ ליוצאי מצרים או לבני הארץ (ולפי הפשט לבני הארץ נחלקה, רק בנות אלפחד כיוצאות מן הכלל נטלו נחלה בשם אביהן) ; וגם פירוש שני שהביא רמב"ן שעל שם סרה נקראת אחת ממשפחות אשר, אבל לא רצה הכתוב ליחס משפחה על שם אשה וכנכסה משפחה ככלל אלה משפחות בני אשר (פסוק מ"ז), גם זה אינו נכנס כאוון שומעת ; וכ"ל שסרה זו כודאי אשה גדולה ומפורסמת היתה (בראשית רבה פר' ז"ד, עיין שם כל קורותיה), ע"כ הזכירה כאן ובפר' ויגש (ועיין מה שכתנתי בבראשית כ"ה כ' על כפל איזה יחס כמורה) גם כי לא הניד לנו מה טיבה : — (נא) **שש מאות אלה וארף** : מהשנחת האל היתה שישראל לא פחתו כ"א שני אלפים גם כי מתו רבים מהם בקברות התאוה, במעפילים, בדבר קרח, בנחשים ובמגפה על דבר פעור ; ומשכט שמעון לכדו פחתו ל"ו אלק ומאה, ואין שכט בהם שנשאר כמו שהיה במספר הראשון, ראובן שמעון גד אפרים ונפתלי פחתו, והגותרים הרבו איבולוסייהם, ושכט מנשה הרבה על כולם במספר כ' אלפים וחמש מאות : — (נג) **רארה** : למשפחות לפי רביון ומעוטן, והן מתחלקות כיביון נחלה לכל בית אב ובית אב ולכל נכר וגבר : — (נו) **בין רב למעט** : לא תאמרו דרך משל למה נחן נחלה על הגבול לשכט החלוש ? הלא לא יוכל להתייבד לפני סביביו זריו ! נסנרהו כתיך יתר השבטים ! אבל תפילו כל הארץ בנחלה ע"י הגורל ; ומספר כ"י כאן ובפר' במדבר הוא לדעת מספר אנשי משפחה ומשפחה קודם דעת את הארץ לחת לכלם נחלה כפי

המספר הזה גם אם אח"כ ימותו מהם רבים במלחמה, וככן אמנותיהם ויתומיהם זכרים או נקבות תהיה להם נחלה ; וגם בשנה השנית ללאחס ממלכים היו מוכנים ליכנס לארץ לולא חסאו בדבר המרגלים, ע"כ קרבי בנות אלפחד באמרן שאביהן לא היה בן כ' שנה כימי שלוח המרגלים, ואם מת, מת בחטאו, כלו' כודאי היה לו איזה חטא בלתי ידוע כי אין מיתה בלא חטא, (עמ"ס ע"ז בפר' חקת), מכ"ס שמת בבחורותיו ; ולא הזכיר שילוח הנחשים והמגפה על דבר פעור כי אולי מת קודם לכן, ובקברות התאזה לא היה בן כ' שנה כמו שאמרתי, לכן מדוע תווקנה בנותיו, הלא אם מת במלחמת כנען היה ג"כ מת בחטאו ואעפ"כ היו יורשות : — (נט) **אשר ירדה אותה לריו** : עמ"ס שמות כ' א' :

כ"ז

(יא) **ישארו הקרוב לו ממשפחתו** : אבל אם תמחה משפחתו לא תעבירו (מן הדיון) נחלתו למשפחה אחרת מבני שבטו, והוא האיש אשר אין לו גואל (פר' נשא), וכאן הוא מדבר בנחלת ארץ כנען, ואיש כי ימות ר"ל מהיום עד יום חילוק הארץ, ומה הוציאו חו"ל דינים לכל ירושה לדורות כי כן כתוב והיתה לבני ישראל לחקת משפט, אבל לפי שלא דבר כאן כ"א באחות הארץ בראשונה, לא פירש מה יעשה בנחלת האיש שאין לו גואל, לפי שא"א שבצבטים מועטות תמחה משפחה מישראל, ולדורות לפי קבלת חו"ל ירושתו נתנה לבני שבטו, וכן מלאנו בבני בנימין הנשארים שירשו כל נחלת שדה אחיהם אחר מעשה פילגש בגבעה, ולא חש הכתוב להנידנו כי כשש מאות הנשארים היו מכל משפחות שבט בנימין ולא נכרתה שום משפחה מהם, ומפר' נשא היה נראה שירושת האיש שאין לו גואל נופלת לכהן בשדה החרם, אבל חו"ל למדו באופן אחר : — (יב) **הר העזבירים** : הוא הר נבו אולי היו בו עברים הרבה לכוא דרך שם מערכות מואב לירדן, ונבו אחד משמות הגעל כמו פעיר (קרא נבו, ישעיה מ"ז א'), ונקרא ההר על שמו, וא"כ ראש הפעור והר נבו אחד הם, וכן הוא אומר בפר' וזאת הכרכה ויקבר ונהו בני מול בית פעור : — (יז) **אשר יצא וגו'** : יהיה הוא גבור מיל להלחם בטנמו עם קמיו, וגם תחיה לו חכמה וכינה להנהיג את עם המלחמה בלאחס להלחם ופסוקים אחר מפני אויב : — (יט) **וצוית אותו** : תמנה אוחו לנגיד, וכיום משוח אים לראש ושר היו מופירים

לפניו משפטו; וכן מלאנו כסול שביים שהמליכוהו דבר שמואל באוני העם ה' מה שפסג המלוכה (ש"א י"ד כ"ה), וכן כמ"כ (י"א י"ז) « ויכרת יהוידע » וכו' מה שמוטל לעשות בין על העם בין על המלך; ובכן השתמשו בשורש לזה להודיח את **מִנְחָה** כמו ויזיהו ה' לפניו (ש"א י"ג י"ד) וזולתם, הובאו כמשתדל על פסוק זה: —
(בא) וכל העדה סנהדרין (ת"כ יומא ע"ג:), ואם יקשה בעיניך היל"ל הוא וכל העדה וכל בני ישראל כי בכני ישראל ככללים הסנהדרין ג"כ, ואם יזכירם תחלה היה לכבוד להם, ואם יזכירם אחרונים הוא ללא עורר, נ"ל שיש להשיך שכונת הפסוק שיצאו באורים לצאת ולכוא במלחמה וזהו **וכל ישראל אתו**, וישאלו נ"כ לצאת ולכוא (ע"ד ברוך אתה בראך וכו', פר' תבא) בעסקי הנהגתם המדינית, וזה שכתב **וכל העדה**; וכתב דבר המלחמה תחלה כי הוא נמלא ביותר שיצאו מה' הדרך ילכו נה ואם ילחמו הם לא, אבל בהנהגה מדינית כבר נמנה להם תורה, ואינם לריכוס לשאל כ"א לפעמים הם נסתפקו באחת ממלותיה: — **(כג) ויצוהו מִנְחָהוּ** לראש ושר כהעמידו אותו לפני אלעזר והעדה וכוונתו עליו שישמע לקולו מה שאמר לו כסס ה':

כ"ח

(ב) לחמי לאשי לחמי לחם הטי, קרבן המכלכל וזו ההש שלפני (מתרגום סד"ל): — **(ו) העשויה בהר סיני** ששם התחילו לעשות המידין כחשכס שעוד מעט ויכנסו לארץ, ובראומם כי נגזרה עליהם נזרה להיות רועים במדבר מ' שנה, חדלו מעשותם: — **(ז) שכר** מכאן נראה ברור ששכר אינו משקה עשוי משעורים וחטים, אבל היא שם יין חזק ומשכר, ויין סתם הוא קלוט ממנו: — **(יא) פרים בני בקר שנים** מוספי ר"ח חג המלות והשכונות שוים, יום הזכרון יום הכפורים ושמיני עלרת שוים, וחג הסוכות חלוק בקרבנותיו כל יום:

כ"ט

(לט) ולמנחתים ולנסכים ולשרפים היה לו להזכיר שלמים תחלה והיא כ המנחות והנסכים השייכים לכל הקרבנות הזכורים; ואין לומר שכונתו המנחות והנסכים שתקריבו בלי קרבן מן הבהמה עמהם, כי מנחה תוכל להקרב

בפני עממה, אבל לא מלאנו כסוס מקום שים להכיא ויין לנסך על המזבח בלי קרבן; והזכיר נדרים וכדבות לחת עלה טובה שיקריבום כרגל לכלכל אש המזבח כשופע הם הם עולות, ולשמח איש את כני ביתו ואת האביונים הם הם זבחי שלמים, וגם רז"ל הורונו שמנות לא תאחר לשלמו הוא שיקריבנו כרגל, ונתנו לו זמן נ' רגלים; ועל נדר נדר וכדכה עמ"ס בויקרא כ"כ כ"א:

פרשת מטות

ד

(ב) אל ראשי המטות כתב במשתדל: « ממה שהזכיר או הצעל רשאים » להפר נדר כנותיהם וכשיהם, יש להבין שאם יבוא האיש הנדר לפני הנשיאים הרשות « כידם להתיר לו לפי דאות עיניהם, ותבאן להתרת נדרים מן המורה, כי אמנם בני » הבית משועבדים לבעל הבית, ובעל הבית משועבד לראשי המטות, « וכיון מחד וראויים הדברים למי שאמרם; וכבר כתבתי סוף פר' אמר שז"י היולאים מדרך מזרים היו עם קשה עירף ולריכוס לחוקים קשים, אבל דבר בלתי מסופק הוא שלנשיאים הורה משה בדבר ה' בתורת סוד שבימים הכאים **שיירך** עורף העם **יקרו** מקוטי המשפטים מכלי נטות מתורת ה' חלילה! רק כנקטם בכל כחם להזיל החיטה וללמד עליו זכות; וכן מלאנו שפשה יואב ע"י התקיעות להטלים נפש דוד עם אכפלות, ורז"ל בקבלתם ובכונתם הטובה והנכונה הלכו בעקבות התורה, ופירשו הכתובים באופן **שייראה** שלא נטו ממנה, אבל הקלו מחד מחד בענין העונשים, והדבר ידוע ואין לזדך להאריך; וכן לענין החרת נדרים נראה ברור שב"י מימי יציאת מצרים עד ימי קהלת (ה' א' ו') היו רגילים הרבה בנדרים ושבעות, ויכולים אנו לומר שעוד היום לא פסק הרגל זה מפני החון העם, ולריכוס הם לנדר לבלתי יקלו ראשם בנדרים ושבעות **שפשו** שפתותיהם בחפזם, ועל ראשי כל קהל וקהל מיטל לכהן היך ומתי רשאים הם להפר נדרי הבאים לדרוש את פיהם, והדבר ראוי לעמוד עליו יפה יפה טרם התיר נדר או שבעה; אבל מה שכתב במשתדל שהיך משה להודיע לראשי המטות שאין להם שלטון בדברים שבין איש לאשתו ובין איש לאשתו, וע"כ דבר לראשי המטות ולא לכל הקהל, לא נ"ל, כי כמו שברור הוא שלמעלה **(כ"ו כ"א)** תחת שם עדה יוכנו הזקנים שרי האלפים ושרי המאות הגקראים לוועל,

כן יש לומר בכל פעם שכחוב שמטה הקהיל העדה ודבר אליהם, שלא היה מדבר עם כל כ"י ס' רבוא, כי לא ישמעו קולו ולא יבינו דבריו, אבל היה קורא לוקניהם ומניד להם דבר ה' והם מבארים אותו ליושבים תחת משטרים; ומלאנו קרויות כשם שבטיים גם המשפחות שכללן יעשה השבט, כמו כספר שיפטיים (כ"י"ב) « ככל שבטי » בנימין, וכן נאמר גם כשם מטה הנדרף לשם שבט, יראשי המטות הם קריאי העדה הניעדים יחדו להועץ (עדה משרט יעד כמו יַעֲרָה משרט יעד, לְרֵה משרט ילד, ומוֹעֵד ועדה נרדפים, ונדר בניניהם שמועד הוא שם מופשט המורה התאספס יחד, ועדה הוא שם דבר מורה האנשים הנאספים, וקרה לשם עדה כמו לשם חודש שבט ומטה, תחלת הוראתם יום הַקְּרָאוֹת הלכנה במידושה, והנשיא התומך בידו שבט ומטה, ואח"כ הישאלו להוראת כל הימים שכן חדש לחדש, וכל האנשים היושבים תחת משטר הנשיא), וגם לקריאי מועד שבעדת קרח קרא נשיאי עדה, אח"כ קרא משה גם כאן כמו בכל מקום לראשי המשפחות שהם וקני העם ושטריו, ומלבד הדברים הנזכרים כאן מסר להם בעל פה ביאורים ואזהרות, וזו היא תורה שבע"פ שהורו הנביאים לתלמידיהם, וכשכחה במקלט בימי הנלות, וחזרו חז"ל והוליאזה מן הכמוכים וחוקו יסודותיה: — (ו) וה' יסלח לה: מאחר שידעה כי אביה או אישה מושלים עליה היה לה לשאול את פיהם טרם תוליא מפיה נדר או שבועה, וכן למטה ונשא את עונה, העין ראוי לחול עליה כי שפתייה בטו נדר או שבועה טרם תשאל לבעלה, אבל אם הוא החריש מיום א יום, קר העון מעליה וחל עליו: — (יג) ואם הפך ונז' ומת הבעל קודם הניע הזמן שיחול נדרה (משנה נדרים פ"ד מ"ט); אבל לפי הפשט בא להניד דרך כלל שנדרים שהפרם הבעל אינם חוזרים ונעורים אחר מיתו כיני אלמנות אשתו:

ל"א

(ו) וכדי הקדש: הפסוד והחסן לדרוש בהם את פי ה', וכלי כאן הוא מהוראת לא יהיה כלי נכר על אשה (פר' תלא), בגדי הקדש: — (ח) ואח בלעם בן בעור הרגו בחרב: ולמעלה (כ"ד כ"ה) הוא אומר שבלעם שב למקומו, וכזמן מועט כזה חזר מפתור אשר על נהר פרט עד ארץ מדין! והו דבר שאין הדעת סובלחו; ע"כ הואלתי לפרט שמקומו האמור בפר' בלק אינו פתור רק

קריית חולות שבה הושיבָהו בלק בכואו לו מפתור, ומקריית חולות עלה עם בלק לבמות בעל, ואח"כ אל שדה לופים, ואח"כ אל ראש הפעור, וכדאיתו כי לא הלחית לקלל את ישראל חזר לקריית חולות לשוב לארנו בימים הבאים, וגם בלק הלך לדרכו לבוא לער. מואב שהיא עיר ממלכתו, וכן כרח לך אל מקומך (למעלה כ"ד י"א) נפרט שמדבר על קריית חולות, וכן ביעקב (פר' וילא) שלחני ואלכה אל מקומי ולארני, נוכל לפרט כי בהיותם כמשפט הרועים מועים אנה ואנה למזוא מרעה ומים למקניהם, אמר לו יעקב שלחני ואלכה אל חרן לקחת נשי וילדי, ומשם אסע לארני שהיא ארץ כנען, ונשי יעקב לא היו עמו כרעותו את לאן לבן, שכן כתוב וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל כאנו, ואם היה שב לעיר כערב היה יכול להמרו להן אן, וגם רז"ל הרגישו בדבר הע"פ שפירשוהו כאיפן אחר (ת"כ מ' ברכות ח' ב' ורש"י שם בפר' וילא), וכן בדוד (ש"א כ"ט ד') וישב אל מקומו אשר הפקדתו שם, מקום מגוריו; וככן הימה כוכת בלעם לשוב לארנו, וכיון סזנו כ"י עם כנות מואב והחלה המנפה כתעכב שם לראות איך יפול דבר, וכ' מלאהו במלחמה שאולי הלך שם עם נבא מדין להניד להם העתידות, והרגוהו על חלליהם; ומודה אני ספירושי על פסוק ויקם בלעם וישב למקומו דחוק, אבל לא כוכל להבין למה שב ואיך שב מארנו בימים מועטים כאלה: — (ב) בהמתם: הם החמורים, ואולי היו ג"כ להם גמלים וסוסים מועטים שלא חלקו חלק כחלק רק כזו איש לו, ומקניהם הם בקר וזאן: — (ו) עריהם: אולי עיר מגורת ערה שהוריהמו גָּלָה והוראתה מקום גלוי ופתוח, ושירה משרט נטר הקרוב לנזר (טנא-ננא) הוראתה קריה נטרה: — (ז) וכל אשה יודעת איש: כי מי יודע אם כל אחת ואחת מהן לא הפקירה את עצמה להכשילכם בדבר פעור? — (יח) וכל הַטָּף בנשים: דבר בזה כי בארלות ההן תנשאנה הנשים קודם לפרקן, אבל אם הימה בהן בתולה גם כי איננה עוד כקטנותה החיו אותה: — (יט) ואחם חנו ונו': נשאלתי מדוע לא הטהרו כ"י גם אחר מלחמת סיחון ושב, והשיבתי שכדאי גם אחרי המלחמות ההן וגם אחר מלחמת הכנעני מלך ערד הטהרו הם ושללם ושבים גם כי לא בא מזה זכר בכתוב, ואם נזכר הלווי כאן הוא לפי שהתחיל לטפר דברי משה אל העם בקלפו עליהם, והביא כל דבריו אליהם גם לוי מתחטאו ונו', ואנב בא ג"כ ביהוד דברי משה ע"י אלפזר: — (כא) ויאמר אדעזר הכהן

וגו' גם זה סמך למה שכתבתי למעלה (ל' ב') שלוקני העם היה מכאן משה הדברים יותר ממה שהיה כותב בספר, כי כפר' חקת לא כתב מאומה על כלי מתכות טגריכים לכזא כזס כדי לטהרם, וגם לא הגיד לנו שם שלריך להטכיר במים דבר שלא יכזא באש, רק שלריך להיות עליו, וכאן שבאה הלכה למעשה, כא אלעזר הכהן הגדול שעליו להשגיח על טהרת העם לזעזען לא יטמאו המקדש, וכיאר להם תוכן הענין: — (כב) זהב' מגורת זהב; בסף' מגורת כי נכסף נכספתה לכית איך (פר' וילא), הלבנת הפנים מחיטוד היוה דבר; נחשת' מגורת נחש; ברזל' הרי"ש נוספת וטרטו בול קרוב לפלל בחילוף אותיות, וגם בור פור פשר פתר פרו פרן בשל ועוד טרטים רבים (כמו פון ונפן) קרובים זה לזה כהכרה ובהוראה, ה"כ נאה שם ברזל למחכת זו המהדקת ומחלשת כל דבר (דניאל ב' מ'); ברזל' מגורת ברזל (ואסירה כל כדיליך, ישעיה א' כ"ה); עופרת' מגורת עפר, או מחמת מראיתו, או מפני שחטכיהו נהיה ומתרכה מן העפר: — (כד) ואחר חבאו אל המחנה' כי כמדבר גם טמאי מת נשלחים מחוץ למחנה (למעלה ה' ב'): — (כה) מכס' אולי גם שם נגזר משרש מכס ולא משרש מכסס והדגש בסמ"ך כשהיא נקודה הוא להורות העלם הכ"ף, וכן מטה משרש חנט; והגדר בין מכס ומס הוא שהראשון הוראתו מנחת כסף או דבר אחר שמשכיכים למלך, ומס ענינו עבודת המלך (וישימו עליו שרי שסים, פר' שמות; וזה דבר המס אשר העלה המלך שלמה לבנות את בית ה' וגו', מ"א ט' ט"ו), ומסת כדבת ידך (פר' ראה) קרוב בהוראתו למכס, אבל הוא גדנה ולא חובה; ומכסת כפסות, ומכסו על הטה שכפר' בא שהוראתם מספר, קרובים נ"כ למס ומכס הכאים במספר קלוב ה' למאה או לאלף: — (לז) יתר הבז' שד"ל פירש בתרגומו מה שנטאר החר שאנשי הכזא בזו איש לו זהב וכסף בגדים וכלים; ולא כראה, כי לא יתכן לקרוא טהרית למקנה הרב הזה שכודהו היה ראשית ומבחר שללם, כי בני מדין אנשי מקנה היו; וגם כ"ל שלפירושו יתר הבז היה דהוי לזרנא תכיר ולא לזקף, ע"כ אומר אחי שימר זה הוא כמו יתר שאת (פר' ויחי) ור"ל הכו הגדול: — (נ) אצערדה' מגורת לעדי הרגלים, טס ענול של זהב שנימנות הנשים על פס רגליהן (וכן בישיעה נ' י"ח הלעדות); צמיד' טס של זהב שנותנים על פס היד ועשוי מעשה אומן לחבר וללמד שני חלקיו יחד, והוא מל' וילמד ישראל לכתיב

פעור (סיף פר' בלק עמ"ס שס); טבעת' ענול זהב שעליו חותם ואותיותיו חרותות ולא בולטות רק טבועות בו; עניד' טס ענול לתת על האזנים או על האף ונקרא כפר' ויקהל חו וגוס (עמ"ס שס); כומו' לא נודע בכירור מה הוא:

ל"ב

(יא) לא מלאו אחרי' הלכו אחרי עד חלו חיהם, וזקנתם תשו מן הדרך ולא מלאוה: — (יז) ואנחנו נחליץ חושים' ואח"כ עמי יהושע לא עכרו לפני אחיהם כי אם מ' אלף שהם שליטת חלוצי הראובני והגדי וחצי שבט המנשי; אולי נועזו יחד להניח בערי המבצר בארץ סיחון ועוג גם הנשים והטף של ימר השבטים, וכמדו להניח אללם אנשי כזא להגן עליהם מאויב, וגבורי החיל עכרו ויתר העם נחעכבו, וגם כפר' דברים (נ' י"ח) אומר שמשק פיה לראובני וגו' שרק בני חיל שבהם יעברו; וגם שרש חלץ (וחללה נעלו, פר' תלף) יש לו הוראת הולאה, כוליא וככחר מקר בני החושים, ר"ל המהירים למלחמה: — (ל) ונאחזו בתוככם תקחו מידם הארץ הזאת ולא תניחום לשבת בה, ואז יהיו מוכרחים לכזא עמכם ולהלחם בבני כנען: — (לג) לעריה בנבולות וגו' כל עיר ועיר היה לה גבול מיוחד סביבותיה, וערי הארץ סביב כמו הפוך, סביב ערי הארץ; ואולי היה נכון להטעים הפסוק כך: הארץ לעריה בנבולות ערי הארץ סביב: — (לו) ערי מבצר וגדרות צאן' כמו נחלריהם ובטירתם (סוף פר' חיי שרה), שר"ל בני ישמעאל שמקלתם יושבים בחלרים ומקלתם בטירות, וכן ערים אלה מקלתן היו ערי מבצר ומקלתן גדרות צאן: — (לח) מוסבות שם' שד"ל בתרגומו פירש שהאמורי בקחתם הערים האלה מיד המואכים הסבו שמו, וישראל קראין בשמות הקדמונים השגורים כפיהם, והחדשים אולי לא ידעום; ונכון עד מאד, שאל"כ מהו השם שקראו להן כ"י בְּהַסְבָּם שמו? והלא גם כן יהושע מלאנו מקלת שמות אלה (י"ג, י"ז, י"ח וי"ט); ואם אלה הם השמות שקראו להן ישראל, מדוע קראון בשם האלילים? ומליצת ויקראו בשמות את שמות, ר"ל נתנו שם אחר לשמות שלא ידעו, וכן בכל מקום שזכרת מליצת קרא שם הנשוא הוא השם ולא הנקרא בו: — (מא) חזת יאיר' עמ"ס כביאורי לס' שופטים יו"ד י"ד:

פרישת מסעי

ל"ג

(ר) ובאלהיהם עשה ה' שפטים - בהמיתו בכורי בקר ולאן שהיו בעבדים אללם : — (יח) ויחנו בחצרות - כנר העירותי סוף פר' בהתלותך שיש לתמוה שלא הזכיר כאן חנותם במדבר פארן קדשה היה קדש ברנע, והיה ראוי לכתוב לאן ויסעו מחצרות ויחנו במדבר פארן הוא קדש ברנע, ויחנו ברתמה ; ועוד מאחר שממדבר פארן קדשה נסעו לאחוריהם דרך ים סוף (למעלה י"א כ"ה, ודכרים ב' ה') אולי עד חצרות, השמיט כאן כיאתם מחצרות לפארן, והספיק לו לכתוב נסיעתם שנית מחצרות וחניתם ברתמה : ויש לפרש לפי שאירעה להם תקלה באותו מקום לא רצה להזכירו, מכל עכן טידעו שחנו שם ונס נתעכבו שם זמן הרבה : — (לא) ויסעו טמוסרות ויחנו בבני יעקן - וכפרשת עקב כתב להפך שמבני יעקן נסעו למוסרה ושם מת אהרן ; לכך יש לומר ששתי פעמים הלכו ב"י בדרך זה, ראשונה כסדר הכתוב בפרשה זו, ובמדבר לין היה קדש הנקראת לפנים עין משפט חסרו להם המים, והוליאום משה ואהרן מן הסלע ומקדש שלחו מלאכים למלך ארום לעבור בארצו, ובמאנו חזרו להחוריהם עד בארות בני יעקן, ומסס למוסרה הו מוסרות, ומסס. לחר הנדגד הוא הגדגדה שבפר' עקב, ומחר הגדגד ליטכתה, וכל המקומות האלה היו כשיפולי ה' ההר, וחזרו להם בהיותם ארץ כחלי מים, וע"כ הקדימו לחזור לבני יעקן ששם בארות מים, ובהיותם במוסרה עלה אהרן להר ההר ונוע שם, ואח"כ נטו מהר ההר לסכוב את ארץ אדום, וכאז עד ערכות מואב, ושם נתעכבו, ושלחו מלאכים לסיחון ונלחמו בו ובעונ, ולקחו את הארס : — (ס) וישמע הכנעני - ונלחמו בו והחרימוהו, אבל עפ"י ה' לא דרך ארצו עכרו לכנען כמו שיכלו לעבור כלי מונת הם בגזרת ה' להת נס ארץ סיחון ועונ בידם, הו מפני שדרך הנגב דרך לא סלולה דרך צורים ומלדות (שמאל ה' כ"ג כ"ד) ארץ זיה כלי מים וענקים וערים בצורות שם ; וכדי שלא ימס לב העם וילווו שנית, הסכס את ארץ אדום כמו שעשה בלאתם ממלרים ; זאת היא לפי דעתי כונת הכתוב בהזכירו כאן שמיעת מלך ערד בכוא ב"י, ולסון קצרה דבר : — (נד) למטות אבותיכם - לפי שאמר בראש השקוק למשפחותיכם, שומע אני

שכל משפחות שבט אחד לא תהיינה מכונסות במקום אחד, אבל כל אחת הטול נחלה במקום מיוחד, חזר ופירש כאן « למטות אבותיכם מתנחלו, » כלו' הנודל יודיע מקום הנחלה לכל השבט, עד"מ יהודה בדרום, יוסף ובנימין באמצע, רק מחלקו בחלקים גדולים הו קטנים כפי רוב בני משפחה ומשפחה וכני שבט ושבט : — (נה) שבים - עד"ל חרנמו יתידות, חרנוס ויתד תהיה לך (פר' תלא) וסכתא, והרבה יש בגמרא, וצנינים מנורת שכן (בחילוף אותיות וסל"ט) קולים חדים כחן שטון, וכן צנזן שרש חריף ומד, לינה ולזון לפי שהקור מפריש כקון מכאיב, ואולי גם המנן הנקרה לכה היה לו באמצעו רומח חד :

ל"ד

(ה) נחלה מצרים - איננו נילוס כחרנוס יב"ע, רק נחל קטן הסופך מימיו בים הגדול בנכול דרומית מערכית ללד מלרים קרוב למקום הנקרא El Arisch : — (ז) והיה לכם הים הגדול ונבול - ר"ל הים הגדול שהוא לכם נבול טבעי : — (ז) חתאו - מל' והתוית תו (יחזקאל ט' ד') וזה משרש תאה נכנין פעל, והתאויתם שרש חוה בתוספת אל"ף : — (יח) ומרה - כל' ארמי הכה, הנבול הולך ומכה ; והכה קרוב לנגע והמכות קרואות ג"כ נגעים : — (כב) ולמטה בני דן נשיא - מכאן התחיל לקרוא כל אחד ואחד בשם נשיא, לפי שכלב והשנים שאחריו אולי היו כבר נשיאים, והאחרים נבחרו עתה לגדולה זו :

ל"ה

(ב) ומנרש - מנורת נרש הקרוב בהוראתו להרחיק, מקום רחוק ומובדל מבני העיר : — (ה) ומרתם טחוץ לעיר - עד"ל בתרנומו פירש זה בערים הפרוזות כלי חומה. שמכתי העיר ימודו הלפים אמה, ובכרכים אלף אמה כלבד, כי בין הבתים והחומה כבר היה מקום חלק כמו אלף אמה ; ובאמת כל יתר הפירושים שהכיה במשטל קשים, אבל נס זה לא יסבר את האון, כי לכאורה נראה שבשני הפסוקים מדבר בערי חומה, וערי הפרוזות ברוב המקומות קוראן חלרים ; ומי יאמר שכוודאי לכל כרך היה מקום פנוי אלף אמה מן הבתים עד החומה ? ע"כ כ"ל שמקיר העיר וחולה לריך למדוד אלף אמה, ולהרבע הפאות רק הלפים אמה נס כי השטח

יותר הרבה מאלפים אמה כי יש מהם אלף אמה מלד זה ואלף אמה מלד שכנגדו ונוסף עליהם שטח העיר, ולכל ד' הפאות ימודו אלפים אמה ובסופן ילכו באלכסון עד קנה האלפים האמה שנלד האחר תמיד בריחוק אלף אמה מן העיר וכך יזיחו הקרנות, וכלע"ד שנה שני הכתובים יבואו על מקומם בשלום : — (יש) בפגועו בו : פירש שד"ל מל' לך פגע בו (מ"א ב' כ"ט), שד"ר נותנים הרולח אסור כויקים והוא מכהו מכת מות ; ולא נראה כי מלאנו מפורש במקום אחד « יד » העדים תהיה בו כראשונה להמיהו, « ומיתת סייף לא מלאכה בפירוש בתורה, וגם מיתת הרג היא להחיו ראשו לא לתקוע חרב בלבו כנראה מפשט התיבות « בפגעו בו » אם כפרשם ל' מכת חרב ; ע"כ אני אומר שאין לזוז מהפירוש הנהוג, שכביא העדים להעיד בו יומת הרולח ככ"ד, ואם לא נסתתר הרולח אחר רכיחתו, והעיו פניו להראות החולה כאיש חף מפשע, ופגע בו גואל הדם והרגו טרם יבואו עדים, פטור : — (כו) וטצא אותו : כ"ל ראה למה שכחתי למעלה פסוק י"ט : — (כח) ער פות הכהן הגדול : ומן שיבתו בעיר המקלט היה לריך להיות קטוב, ולא קבעו עד היוכל אולי יארע מקרהו כסיף שנת מ"ט, וא"כ לא ישכ בעיר המקלט ולא כלום : וה"ת והלא יוכל להיות שנס יום אחד לפני מות הכ"הג ימית איש בשגנה ויגוס אל עיר המקלט ! חשיבתי שאין הדבר דומה, לפי שביוכל הזמן קליב וכדאי יבוא, אבל מות הכ"הג היא בידי שמים ומן השמים קצרו ענשו ; וא"כ לפי הפשט אין לנקש טעם למה בחר בקלנה זו ולא בקלנה אחרת, ואם נרנה לנת טעם נקבל דעת רש"י ז"ל כד"א שלו שהיה לו לכ"הג להחפלה שלא תארע חקלה כזו בימיו, כלו' הכ"הג ערב על כל מה שיארע באומה, לפי שבקרבותיו הוא מכפר עליהם, ובמותו נתכפרו לו כל עונותיו, אם כן גם עון חקלה זו שאירעה בימיו נסלת, ויוכל הרולח לשוב אל עירו : — (לא) ולא תקחו כפר : כסם שאמס לוקחים מבעל שיר מועד החייב מיתה ונפטר בכופר (שמות כ"א ל') : — (לג) ולא תחניפו : ענינו השחחה וקלקול (משתדיל), לא תביאו יסודין על הארץ אשר לא יכופר לה קבלת דמי הנרלח (שְׁבַקְבֶּלֶה אותם נעשית כמחוקת ידי הרולח) כ"א בדם הרולח עלמו : — (לד) ולא תטמא וגו' : בעון זה וכדומים לו, למען תשאר ארץ קודש ולא תגעל נפשי בה ואשכון בתוכה :

(ג) ונוסף : אינו מוסב לתיבת נחלתן הכתובה למעלה, שא"כ היה ראוי לכוות ל' נקבה, אבל הוא ל' מופשט impersonale וכן מנחלת מטת אבותינו יגרע נחלתן ומנודל נחלתנו יגרע : — (ד) ואם : ענינו כמו ואפילו כל' משנה (ראב"ע), ובסנין קרוב לזה השתמשו בו בעלי הכוזרי והמורה ויתר הפילוסופים, וכן גם בבקשה לר' יהודה הלוי (שחרית כפור, מנהג ספרדי) « ה' נגדך כל מאותי » ואם לא העלנה על שפתי : — (ז) כי איש בנחלת וגו' : ובהיות כל שבט ושבת לעצמו ישמרו יחוסם ולא יקלקלו זרעם בזנות וכיאופים : — (ט) ולא תסב נחלתה וגו' : לעולם ; ובא להוסיף שאם בנישואיה לאיש משבט אחר לא היחה בת יורשת נחלה, כי היו לה אחים שמחו אח"כ בלא בניס, ואח"כ מת אחיה, לא תירש כיחר הבנות במקום שאין אחים, וירושחה נופלת לקרובי אחיה : — (יא) נחלתה תרצה : נשאלתי מדוע תרלה היא כאן שנית ונועה חמישית, וכפר' פינחס להפך ; ולהשיב שאלתי דבר אמרתי שאלתי נועה היחה שניה לבטן ותרלה חמישית ככתוב כפר' פינחס, אבל כשבאו לכלל נישואין, תרלה נשאת שנית לאחיות, ונועה אחיונה להן (אח"כ מלאחיו בפירוש ראב"ע) :

תמו ההערות על ספר במדבר